

Juni 2014

V.U. Jean-Pierre Roobrouck
Adres Afzender:
Ter Beke 2 - 8570 Vichte
Tel. 056 77 96 81 - Fax 056 77 46 74

www.umubano.be

VLAAMS-RWANDESE VERENIGING VZW-NGO

UMUBANO

NIEUWSBRIEF

DUTERIMBERE: een eenarmige voruw maakt ananaswijn, zie pp 4-7

Woord vooraf

Rwanda en de genocide .. twintig jaar reeds. We kunnen niet anders dan er dit jaar bij stil te staan ... bij het zinloos geweld en bij de slachtoffers die het maakte, een miljoen, maar bij uitbreiding een veelvoud ervan. In dit nummer nemen wij een tekst over van schrijver Koen Peeters over dit onderwerp en verder worden de gevolgen op de psychische en mentale gezondheid van de Rwandezers toegelicht.

Net zoals in 1994 helpen hier geen doekjes voor het bloeden, een ganse gemeenschap werd ontwricht, en draagt er nu nog de gevolgen van ... Velen in stilte, maar ook anderen, die zich meer en meer manifesteren, zondebokken zoeken en er (hopelijk ongewild) politiek garen bij spinnen. Het is ook aan de buitenwereld, de ngo's, de internationale politiek om hier temperend en dempend op te treden. Wat voor zin heeft het om elk jaar oude wonden open te rijten, zo kunnen ze nooit genezen... Het enige dat kan helpen is een sfeer creëren waar de wonden zacht helen en waar men respect heeft voor de littekens van de ander. Het Zuid-Afrikaanse model kan, hoewel het niet perfect is, als leidraad dienen.

Om de gebeurtenissen van 1994 enigszins te duiden laten wij Johan Swinnen, voormalig Belgisch ambassadeur te Kigali, aan het woord. Hij was een bevoorrechte getuige van de gebeurtenissen en geeft een beeld over de omstandigheden waarin het drama zich voltrok. Verder nemen we kennis van het officiële programma van de heropbouw in Rwanda, Visie 2020 genaamd, dat we uitzonderlijk in het Frans presenteren in de woorden zelf van Faustin Musare, eerste adviseur op de Rwandese Ambassade in Brussel. Beide sprekers namen deel aan een conferentie georganiseerd door Broederlijk Delen en Pax Christi Vlaanderen ter gelegenheid van de 20ste herdenking van de genocide.

Intussen is Rwanda de sterkste groeistaat in Midden-Afrika geworden en wordt Kigali stilaan beschouwd als het Genève van die regio. Het potentieel is aanwezig om, door middel van een positieve invloed van binnenuit en de versterkende invloed van de talloze ngo's, een politiek en sociaal stabiel klimaat op te bouwen. Die ngo's

Éditorial

Le génocide au Rwanda... 20 ans déjà! Un douloureux anniversaire... On se souvient de la violence inepte qui s'est déchaînée et du million de victimes qui, par extension, sont en réalité bien plus nombreuses! Dans ce numéro, nous publions un texte de l'écrivain Koen Peeters consacré à ce sujet, et nous abordons l'impact des événements sur la santé psychique et mentale des Rwandais.

Comme en 1994, un pansement ne suffit pas pour guérir la blessure. C'est toute une communauté qui a été désarticulée et qui, aujourd'hui encore, présente des séquelles... certains continuent à souffrir en silence, tandis que d'autres s'expriment de plus en plus, cherchent des boucs émissaires et (espérons-le, involontairement) en tirent politiquement profit. C'est au reste du monde, aux ONG et à la politique internationale qu'il incombe dès lors d'intervenir pour tempérer et apaiser la situation. Si on rouvre chaque année d'anciennes blessures, elles ne guériront jamais! La seule chose qui puisse être utile, c'est créer un état d'esprit permettant aux plaies de se refermer en douceur, dans le respect des cicatrices de l'autre. Le modèle sud-africain, bien qu'il ne soit pas parfait, peut servir de fil conducteur.

Pour comprendre tant soit peu les événements de 1994, nous présentons un texte de Johan Swinnen, ex-ambassadeur de Belgique à Kigali, dans lequel il s'exprime sur les événements de 1994 dont il fut un témoin privilégié. Il évoque les circonstances dans lesquelles s'est déroulé le drame. Nous vous proposons également de découvrir le programme officiel de reconstruction au Rwanda, baptisé Vision 2020, rédigé par Faustin Musare, premier conseiller à l'Ambassade du Rwanda à Bruxelles. Ces deux intervenants ont participé à une conférence organisée par Broederlijk Delen et Pax Christi Vlaanderen à l'occasion de la 20e commémoration du génocide.

Entre-temps, le Rwanda est devenu l'État d'Afrique centrale où la croissance est la plus forte, et Kigali devient petit à petit le Genève de la région. Avec l'appui positif des influences extérieures et l'impact dynamisant des nombreuses ONG, il existe désormais un potentiel de reconstruction d'un climat politique et social stable. Ces ONG, plutôt que de se

mogen zich niet als de klassieke schoonmoeder opwerpen, maar moeten op coherente manier met respect voor de heersende cultuur samenwerken.

Er is nog een grote graad van werkloosheid bij de min 30 jarigen, maar ze geven blijk van een grote innerlijke weerbaarheid. Deze jongeren stichten zelf kleine ngo's, meestal zonder hulp van buiten uit om te werken aan de pijnpunten, zoals vorming, onderwijs, sociale en materiële groei. Dit is ook een bewijs van geloof in de toekomst, van geloof dat die inspanningen de moeite waard zijn.

Ook de invloed van de kerken mag niet onderschat worden. Uiteraard is die van de katholieke kerk sterk verminderd omdat veel priesters en geestelijken hun lot verbonden hadden aan het vorige regime toen de genocide werd voltrokken. In heel wat kerken werden de Tutsi's die er een veilig toevluchtsoord hadden gezocht massaal afgeslacht. Ten gevolge daarvan en met de terugkomst van de Rwandese ballingen uit Uganda en Congo hebben vooral de kerken van de pinksterbewegingen een aanzienlijke uitbreiding genomen. Toch hebben zij de katholieke kerk niet volledig overgenomen maar wonen ze eerder samen ermee. Soms stapte men van de ene kerk over naar de andere zonder dat er concurrentie tussen zou bestaan. Men kan zelfs zeggen dat er een platform ontstaat waar kan samengewerkt worden.

Paus Franciscus van zijn kant heeft de Rwandese bisschoppen opgeroepen om het initiatief te nemen om de verzoening tussen de mensen in Rwanda te bewerkstelligen door de vertrouwensrelatie met de staat te versterken. De familie moet, volgens de Paus, hierbij een centrale rol innemen omdat zij niet alleen bedreigd wordt door het seculariseringsproces, maar ook omdat zoveel gezinnen verscheurd en/of opnieuw samengesteld zijn. In deze context kunt u in dit nummer een bijdrage lezen van "Kerk in Nood" naar aanleiding van het bezoek aan ons land van Mgr Alexis Habyambere, bisschop van Nyundo.

Zoals gewoonlijk geeft Guido Huysmans, directeur van het Afrika Filmfestival, u ook informatie over de nieuwe Rwandese films en geven wij commentaar over een aantal interessante werken die over Rwanda zijn gepubliceerd. Het wordt een lang nummer en wij wensen u veel leesgenot.

De redactie, afgesloten op 16 juni 2014.

cantonner dans un rôle traditionnel de « belle-mère », doivent collaborer de manière cohérente, dans le respect de la culture locale.

Si le taux de chômage parmi les moins de 30 ans reste élevé, ces jeunes semblent posséder une grande résistance morale. Ils créent eux-mêmes de petites ONG, le plus souvent sans aide extérieure, pour travailler à des problématiques complexes comme la formation, l'enseignement ou la croissance sociale et matérielle. C'est également une preuve de leur foi dans l'avenir, de leur conviction que cela vaut la peine de faire des efforts.

L'influence des églises ne doit pas être sous-estimée. Bien sûr, l'église catholique s'est retrouvée très affaiblie étant donné qu'à l'époque du génocide, de nombreux prêtres et ecclésiastiques étaient liés à l'ancien régime. Des Tutsis qui étaient venus chercher refuge dans de nombreuses églises y ont été froidement massacrés. À la suite de cela, et avec le retour des Rwandais exilés en Ouganda et au Congo, on enregistre surtout une forte expansion des églises pentecôtistes. Elles n'ont toutefois pas totalement supplanté l'église catholique, avec qui elles auraient plutôt tendance à cohabiter. Il arrive que des « fidèles » passent d'une église à l'autre, sans que cela crée pour autant de la concurrence. On peut même aller jusqu'à dire qu'il se crée une plate-forme propice à la collaboration.

Le Pape François, pour sa part, a invité les évêques rwandais à prendre l'initiative d'œuvrer à la réconciliation des Rwandais en renforçant la relation de confiance avec l'État. Pour le primat de l'église, la famille doit jouer un rôle central parce que, au-delà d'être menacées par le processus de sécularisation, de nombreuses familles sont déchirées et/ou se sont reconstituées. Dans ce contexte, vous pourrez lire dans ce numéro un article de « *Aide à l'église en détresse* », à la suite de la visite en Belgique de Mgr Alexis Habyambere, évêque de Nyundo.

Comme d'habitude, Guido Huysmans, directeur du Festival du film africain, nous dit tout sur les nouveaux films rwandais, et nous commentons une série d'ouvrages intéressants publiés à propos du Rwanda. Nous vous souhaitons bonne lecture de ce numéro !

La rédaction, le 16 juin 2014.

VROUWEN UIT DE ARMOEDE KRIJGEN IS DUTERIMBERE'S VOORNAAMSTE MISSIE

Door Mukeshimana Dativa, Uitvoerend Secretaris van DUTERIMBERE

Toen DUTERIMBERE werd opgericht was armoede duidelijk merkbaar en overheersend, vooral bij de vrouwen. Als reactie op deze benarde situatie besloten enkele vrouwen om samen te komen en overwogen ze hoe ze ondernemerscapaciteiten konden verwerven, zich konden ontplooiën en anderen konden helpen.

Ze bleven er echter steeds rekening mee houden dat de meeste vrouwen arm waren en geen toegang konden verkrijgen tot leningen. Daarom zijn ze gestart met het organiseren van deze vrouwen in solidariteitsgroepen en het oprichten van een fonds om ze te ondersteunen en om hen te betrekken bij inkomensgenererende activiteiten. Zo is DUTERIMBERE MFI Ltd. ontstaan.

Voordat de vrouwen toegang krijgen tot een lening voor hun inkomensgenererend project moeten ze een opleiding volgen met behulp van het ondernemershandboek *Nshore Nunguke*. Deze handleiding leert vrouwen te ondernemen, verantwoordelijkheidszin te ontwikkelen en brengt hen vaardigheden bij over

hoe ze op de juiste wijze met leningen kunnen omgaan in plaats van het geld te gebruiken voor andere doeleinden.

De opleiding die hen verantwoordelijkheid bijbrengt wordt niet noodzakelijk aangeboden door andere banken. Daarom benadrukken we het belang van deze specifieke opleiding, opdat de vrouwen volledig op de hoogte zouden zijn van bedrijfssystemen en spaargelden.

DUTERIMBERE NGO is een non-profitorganisatie. De algemene vergadering vormt het leidinggevende orgaan en bestaat uit alle ingeschreven leden. De algemene vergadering komt een keer per jaar samen en de districtsvergaderingen doen dat twee keer per jaar.

De resultaten van de districtsvergaderingen worden doorgegeven aan de raad van bestuur die om de drie maanden samenkomt. De ideeën van de vrouwen worden besproken in iedere districtsvergadering en hebben meestal te maken met opleidingen, capaciteitsontwikkeling en het oplossen van conflicten.

— Foto's Duterimbere

Regionale vergadering Muhanga , juni 2013

In de regio Muhanga zijn er ongeveer 150 leden die deelnemen aan alle vergaderingen. Volgens de archieven is dit vanaf het begin zo geweest. De vereniging werd bekend door haar opleiding in het ondernemerschap. De leden vertellen steeds aan anderen over de activiteiten van hun vereniging. Zo hoorden vrouwen bijvoorbeeld dat ze door zaken te doen hun positie zouden versterken, en dat trok velen aan.

DE ESSENTIE VAN HET LIDMAATSCHAP

Mensen sluiten zich aan bij verenigingen voor de voordelen ervan, maar bij DUTERIMBERE is het bijzonder. We kijken naar de voordelen van leden, vooral diegene met lage inkomens. Je kunt dus stellen dat er geen directe individuele voordelen verbonden zijn aan het lidmaatschap tenzij men zich aansluit en meewerkt aan de doelstellingen. Dat is onze opdracht en dat is ook waarom sommige vrouwen zich hebben aangesloten, omdat ze weten dat we iets goed doen en dat we de vrouwen niet aan hun lot overlaten. DUTERIMBERE NGO is aandeelhouder van 85% van de aandelen van DUTERIMBERE MFI. De overige aandelen zijn in handen van de leden.

EEN GOEDE REIS

DUTERIMBERE heeft tot dusver een goede vooruitgang geboekt, wat bemoedigend is. Maar we hebben onze doelen niet volledig bereikt. Armoede is namelijk nog niet uitgeroeid in het land. We moeten nog vele vrouwen bereiken en mannen bij onze projecten betrekken zodat we iedereen zouden kunnen aanspreken. We willen meer leningen kunnen geven en meer projecten kunnen ondersteunen zodat ook sterke vrouwen die gestart zijn met onze MFI (instelling microfinanciering) verder kunnen groeien en samen kunnen werken met commerciële banken.

We hebben meer leden nodig van verschillende sociale achtergronden. Hoe meer ideeën

we te horen krijgen, hoe beter onze vereniging vrouwen kan helpen om zich te ontplooien.

Hoe meer vrouwen samenwerken met ons, hoe beter. Daarom ook vragen we aan steeds meer vrouwen om deel te nemen aan EDPRS-programma's (*Economic Development and Poverty Reduction Strategy*) zodat we familiale armoede kunnen uitroeien.

De vereniging fixeert zich niet enkel op de financiële voordelen maar pakt ook problemen aan die vrouwen ervaren zoals de besparingen, gezonde eetgewoontes, het oplossen van conflicten en harmonieus samenleven binnen het gezin.

HET GEHEIM VAN DUTERIMBERE

Onze handelingen zijn het symbool geworden van hetgene waarvoor we staan, namelijk ontwikkeling zoals onze naam zelf zegt. Het succes van de vrouwen en hun projecten weerklinken luid en dat maakt ons populair onder vrouwen. De drijvende kracht achter DUTERIMBERE is toegewijdeheid aan onze oorspronkelijke doestellingen. We stellen ook streefdoelen voorop en stellen actieplannen op die we koste wat het kost willen behalen. DUTERIMBERE werkt samen met solidariteitsorganisaties zoals de provincie Oost-Vlaanderen, die de vrouwen introduceert in het programma en die helpt de doelen te behalen.

TOPNIEUWS UIT 2013

1. MODELBOEREN OPGELEID IN HET ONDERNEMERSCHAP

In samenwerking met de provincie Oost-Vlaanderen heeft DUTERIMBERE vijftig boeren een basisopleiding tuinbouw aangeboden met de bedoeling een groep landbouwers te vormen die zelf andere boeren kunnen opleiden in andere delen van het land.

Deze opleiding hield in: kennis i.v.m. bedrijfsplanningen verwerven, kleinschalige projecten ontwerpen, procedures om leningen te verkrijgen toepassen, kleine producties oprichten en weten hoe ze best te gebruiken, problemen oplossen i.v.m. de kwaliteit van de fruitteelt, enz.

De opleiding houdt rekening met de algemene visie en missie van DUTERIMBERE NGO. Het is de bedoeling de vaardigheden van de arme Rwandese plattelandsvrouwen uit te breiden op financieel vlak. Daarvoor organiseren we onder meer opleidingen, mogelijkheid tot belangenverdediging, sensibilisering en opleidingen speciaal voor vrouwen.

Vrouwen die een ondernemersopleiding volgen

2. BOEREN LEREN VAARDIGHEDEN MACROPROPAGATIE BIJ ANANAS

Bovenstaande afbeelding toont een ananasplantage waarop de boeren de techniek van macropropagatie hebben toegepast om de productie per oppervlakte-eenheid te verhogen. Deze afbeelding is slechts een tipje van de sluier van wat de boeren geleerd

hebben over de wetenschappelijke groei van de ananasplant. Die kennis maakt het hen mogelijk andere boeren op te leiden.

Door de macropropagatie-procedure te gebruiken kan één enkele ananasplant uitgroeien tot meer dan vier planten, waar er in normale situaties slechts één plant groeit. Hierdoor kunnen de boeren makkelijker aan zaad geraken.

EEN SUCCESSVERHAAL: JE HANDICAP OVERWINNEN EN EEN SELFMADE MILJONAIR WORDEN

De 63-jarige Karubera Belina is een van de vele vrouwen die gesteund werden door DUTERIMBERE NGO. Haar verhaal is echter buitengewoon. Ondanks haar handicap heeft ze op een creatieve manier gebruik gemaakt van haar talenten om te geraken waar ze geloofde dat ze kon geraken.

Belina's rechterhand werd geamputeerd. Doordat ze moest leven met één hand vond ze het moeilijk om geld te verdienen. Vandaag staat ze aan het hoofd van een succesvolle brouwerij, *Entreprise Ndiza*, die de ananaswijn *Anakoveri* produceert.

Zelfs met één hand is Belina duidelijk actief in het magazijn in de sector Rugendabari in het district Muhanga. Ze giet de wijn in flessen, verpakt de flessen en zorgt ervoor dat alles vlot verloopt. Dankzij haar veerkracht en doorzettingsvermogen in het leven is Belina het boegbeeld van de plattelandsvrouw geworden. Bij het horen van haar naam wordt er meteen verwezen naar vrouwen die hun handicap hebben overwonnen. Anderen zullen verwijzen naar haar Akanoveri-wijn.

Ze is begonnen vanaf nul, met een investering in het ananasbedrijf van slechts 10.000 RWF. Ze zocht naar leningen bij vrienden en zelfhulpgroepen, wat haar 40.000 RWF opbracht. Later verkreeg ze een lening van één miljoen RWF van de *Banque Populaire du Rwanda* met behulp van de lokale leiders die haar onderneming hadden bezocht en onder de indruk waren van haar zakelijke talenten.

Toch schrijft Belina de bloei van haar zaak toe aan de opleidingen en capaciteitsopbouw van DUTERIMBERE en het *Rwanda Bureau of Standards*. Ze voegt eraan toe dat de steun van de lokale leiders en de overheid van groot belang waren voor haar motivatie om haar onderneming te verbeteren.

Haar succes heeft ze te danken aan DUTERIMBERE MFI in het district Muhanga. Ze zegt dat het op den duur makkelijk was voor haar om leningen te verkrijgen dankzij deze bank voor vrouwen, in tegenstelling tot andere banken in de regio.

Vandaag is Belina erin geslaagd om een productiebedrijf op te bouwen van meer dan 24 miljoen RWF. Bovendien heeft ze een eigen huis gebouwd van vijf miljoen RWF en verdient ze 1,5 miljoen RWF per maand dankzij de verkoop. Maar onlangs is ze één van haar grootste klanten verloren, die het grootste deel van de wijn aankocht. Belina leidt haar bedrijf met het geloof dat alles mogelijk is als je toegewijd bent.

BEHOEFTE

DUTERIMBERE heeft meer capaciteitsontwikkeling nodig voor leden zodat ze meer vrouwen kunnen bereiken en hen beter kunnen informeren. in de districten: Muhanga, Ruhango en Kamonyi. We blijven ieder jaar op dezelfde manier werken om vrouwen te bereiken die nog steeds niet weten hoe ze beschikbare middelen kunnen gebruiken om uit de armoede te geraken.

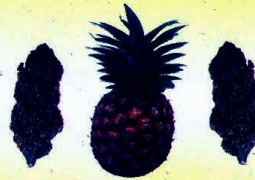
REFERENTIE: Archief van DUTERIMBERE NGO, 2013

AKANOVERI

INGREDIENTS

Jus d'ananas	60%
Eau	38%
Sorgho	1%
Citric	0.33%
Sodium	0.67%

Capacity: 33cl
Alcohol: 15.09%

Contact:
Karubera Belina
Tel: 0788254848
0783271272

MGF:
Bat: **08 JUN 20**
Exp: **08 JUN 2016**

Vin d'Ananas

ENTREPRISE NDIZA - RUGENDABARI - MUHANGA - RWANDA

Nieuwe brouwerij van Belina

ONTWIKKELINGSSAMENWERKING - COOPERATION AU DEVELOPPEMENT

De mentale gezondheid in de Rwandese gemeenschap. Een stand van zaken

Door: Bert Sagaert, Umubano

Op 22 april 2014 ging in het BTC in Brussel een symposium door i.v.m. de stand van zaken over **de mentale gezondheid in de Rwandese gemeenschap**. Aangaande dit onderwerp is er een nauwe samenwerking en wisselwerking tussen de Rwandese regering, het Belgische BTC, (met de ULB als voornaamste medespeler) en een Zwitserse vakgroep. Het eerste deel van dit symposium ging over de oorzaak van de vele mentale gezondheidsproblemen na de genocide in Rwanda. Er werd verteld wat tot op heden hieraan werd gedaan, en de plannen voor de toekomst werden voorgesteld.

Korte voorgeschiedenis:

1) Tijdens de genocide verloren 1/7 Rwandezen het leven, na dit gebeuren waren 30% van de kinderen wees en werd 72% van de bevolking rechtstreeks betrokken als (familie van) daders of slachtoffers. Studies nadien toonden dat bij 26,1% van de bevolking ten gevolge van de posttraumatische stress, mentale gezondheidsproblemen opdoken. Er werden 2 onafhankelijke metingen bij de bevolking gedaan: 1 in 2000 en 1 in 2009, de resultaten van deze metingen verschillen enkel in tienden van procenten.

2) Voornaaste psychische of mentale gezondheidsproblemen

- Depressie en angstaanvallen, bij 54% van de mensen die aan posttraumatische stress lijden
- Sociopathische symptomen bij 71% van dezelfde groep.
- Schizofrenie en psychopathie bij 12,1%, schizofrenie bij 5% van de betreffende groep.
- Epilepsie bij 5% van dezelfde groep

** Over de term epilepsie heerst er enige verwarring: in de telling van de mensen met epilepsie werden inbegrepen, de mensen die bij hevige stress regelmatig in trance gaan, zichzelf kunnen opzweepen door ritmische muziek en lichtflitsen tot bewusteloosheid, m.a.w. mensen die het totale bewustzijn verliezen bij het beleven van hevige emoties of het uiten er van.*

- Zelfs momenteel is 54% van de 11-jarigen afhankelijk van alcohol, drugs en tabak.
- Velen lijden door de stigmatisatie als (familie van) daders of slachtoffers in de meestal kleine gemeenschappen.
- Een sterk verminderde weerbaarheid: mensen die een tegenslag te verwerken hebben kunnen zich mentaal minder verweren en geven hun doelstellingen heel vlug op. Zo is bijvoorbeeld een goed bedoelde opmerking van een hoger geplaatste voor velen een reden om er de brui aan te geven. Of problemen in een relatie worden niet opgelost, maar men loopt er van weg. Vandaar bijvoorbeeld ook de vele single mothers.

Vanaf 1995 kort na de genocide tot 1999 werd enkel symptomatisch gewerkt, de mensen met een mentale ziekte werden niet als groep (deel van de bevolking) beschouwd, maar enkel als individu behandeld.

Evolutie van de therapeutische middelen:

- Vanaf 2005 werd gewerkt aan de decentralisatie en de integratie van de getroffen en.
- In 1994 werd het neuropsychiatrisch hospitaal (centrum) van NDERA reeds heropend, en begon men met de behandeling van mentaal getraumatiseerden door de genocide en in 2008 werden maandelijks 2500 patiënten behandeld. In 2009 kreeg het een versterkt élan onder impuls van de Rwandese staat.
- In 2011 startte de actie "The fight against drug and alcohol abuse"
- Sinds 2013 gerichte mental medici in de psychiatrie.

DEZE INLEIDING KLINT HEEL PESSIMISTISCH EN IS ZEKER GEEN WEERSPIEGELING VAN DE MENTALE GEZONDHEID VAN ALLE RWANDEZEN, DIT GAAT ENKEL OVER DE MENSEN DIE AAN POSTTRAUMATISCH STRESS SYNDROOM LIJDEN. DUS IN TOTAAL ONGEVEER 19% VAN DE BEVOLKING

Actieplannen van de regering:

- Alle gezondheidscentra bemannen.
- Provinciale hospitalen bemannen met het personeel dat specifiek voor deze problematiek is opgeleid.
- Ook binnen de gemeenschap "The mental health care" activeren. Dit houdt in dat elk van de 15.000 gemeentes speciaal opgeleide verplegers (niet te verwarren met psychiatrische verplegers) aanstelt die beschikbaar zijn voor de bevolking en dienen als aanspreekpunt, dit geldt ook bij het wegnemen van de stigmatisatie.
- Opleiding van psychiaters die de actieplannen van de regering zullen ondersteunen en helpen verwezenlijken.

De finale bedoeling is een sterke unit te creëren waarin door verticaal en horizontaal overleg iedereen kan geholpen worden.

De visie en actie van het BTC loopt min of meer parallel met de hierboven beschreven toestand:

Mentale gezondheid is een prioriteit voor de volksgezondheid in Rwanda, waar sterfgevallen ten gevolge van psychiatrische aandoeningen frequent voorkomen. De prevalentie van sommige stoornissen, zoals ernstige depressies en posttraumatische stress-toestanden, piekt er veel hoger dan het internationale gemiddelde. Die situatie is vooral te wijten aan de nasleep van de genocide van 1994.

Sinds 2012 ondersteunt de Belgische ontwikkelings-samenwerking via het Belgisch ontwikkelings-agentschap BTC de geestelijke gezondheidszorg in het kader van zijn bilaterale samenwerking met Rwanda. Die steun werd eerst opgevat als een apart programma, maar wordt nu voortgezet in de vorm van institutionele ondersteuning aan het Ministerie van Volksgezondheid via het Programme Minisanté 4.

Dat is een algemeen programma dat tot doel heeft het gezondheidssysteem te versterken.

De interventie van BTC in Rwanda ondersteunt de decentralisatie en de integratie van de geestelijke gezondheidszorg in de basisgezondheidszorg. Om het welslagen en de kwaliteit van deze integratie te garanderen, versterkt de interventie ook de afdeling geestelijke gezondheidszorg van het Ministerie van Volksgezondheid en de nationale referentiestructuren voor geestelijke gezondheidszorg. Door te mikken op alle niveaus van het gezondheidssysteem stemt deze inter-

ventie overeen met de principes van basisgezondheidszorg, met name permanente algemene zorgverstrekking die dicht bij de mensen staat. In het kader van een informatieprogramma dat de lessen en de resultaten van de lopende interventies op een rijtje wil zetten, organiseert BTC een presentatie van de resultaten van de ondersteuning aan het nationaal beleid voor geestelijke gezondheidszorg in Rwanda.

Tijdens deze workshop werden drie publicaties voorgesteld van uitgeverij L'Harmattan rond de interventies gevoerd in de gezondheidssector in Rwanda: het verslag van de derde internationale dag van de geestelijke gezondheidszorg die plaatsvond in Kigali in november 2012, het verslag van het seminarie "gezondheid in de stad" gehouden in Kigali in 2012 en het verslag van het regionaal seminarie over de ondersteuning aan de gezondheidssystemen dat plaats had in Rubavu in 2011 (besproken in de Nieuwsbrief van Umubano, nummer van juni 2013, p. 16)

WAREGEM—PROJECT KISARO

Eind december 2013 organiseerde de Vlaams-Rwandese Vereniging Umubano vzw in het kader van **Music for life** een kunstveiling in samenwerking met de Stedelijke Kunstacademie Waregem ten voordele van het project Kisaro: huisvesting van opgeleide jonge landbouwers op door hen aangelegde terrassen te Kisaro (Buymba) in het Noorden van Rwanda.

Het project, ontstaan op initiatief van de Vlaamse broeder Cyriel Wieme, wordt dankzij onze aanvraag intussen ook gesteund door de Provincie West-Vlaanderen (12.300 EUR) en door de Nationale Loterij (14.571 EUR). De actie Music for life waaraan u op een of andere wijze deelnam bracht netto 3.751,75 EUR op. Het project wordt omkaderd door de Rwandese ONG CPPA KISARO, onder leiding van mevrouw Xaverine Niwemutoni die in opvolging van haar overleden echtgenoot, Jean-Marie Vianney Mugemana, werd aangesteld als voorzitter. Xaverine is overigens reeds een aantal jaar onze lokale vertegenwoordigster in Rwanda.

De steun die ons voor de kunstveiling werd verleend was verschillend van aard: kunstenaars boden gratis hun werk te koop aan, kopers kochten een werk voor het goede doel, sympathisanten droegen bij tot de uitbouw van het project via een financiële gift, nog anderen kwamen een handje toesteken bij de organisatie van de veiling zelf. Aan allen willen wij nog eens onze welgemeende dank betuigen voor een of meerdere van deze bijdragen.

Uiteraard steunen wij ook nog andere partners in Rwanda. Als u op de hoogte wilt blijven van onze projecten, kunt u het best uw e-mailadres meedelen via de post aan het adres vermeld bovenaan pagina 1 van deze nieuwsbrief of elektronisch aan: Jean-Pierre.Roobrouck@telenet.be

U kunt ook de website www.umubano.be raadplegen om onze activiteiten te volgen.

GETUIGENISSEN - TEMOIGNAGES

Het Rwandese woord *jenoside*.

Over herdenken, zwijgen en huwelijksfeesten

Op 6 april werd de genocide in Rwanda herdacht. Exact twintig jaar geleden barstte de hel los in dat kleine landje, zo groot als België, vlak onder de Evenaar. Auteur Koen Peeters kijkt met een antropologische bril naar hoe de Rwandezen met deze complexe erfenis omgaan. Waardig en discreet, met een onbewogen gezicht, zo lijkt het. Hoopvol is alvast, vindt hij samen met Hannah Arendt, dat er steeds opnieuw kinderen geboren worden.

Vorig jaar in april, op een stralende zondag, ging ik in Brussel naar de officiële herdenking van de Rwandese genocide. Normaal vond die plaats aan de herdenkingsstèle in Sint-Pieters-Woluwe. Maar het pleintje was leeg. Een zwarte man kwam een beleefd praatje met me slaan, tegelijk gsm-end. Na vijf minuten legde hij het uit: gister was aan de stèle een niet-erkende betoging geweest en daarom, als officieel protest tegen dat niet-officieel protest, was de herdenking verplaatst naar de Rwandese ambassade. Ik bood de man een lift aan. Hij heette Ronald. Onderweg vertelde hij me dat hij geluk had gehad. Hij was een *rescapé* uit de streek van Kibongo.

Het ambassadezaaltje zat al vol. Tussen de Rwandezen zaten enkele oudere blanke mannen, opvallend bleek tussen de zwarten. De Rwandezen begroetten elkaar voorzichtig door zacht met het voorhoofd elkaar aan te raken. Dan begon *le travail nécessaire de la mémoire*. Aan het spreekgestoelte, voor de slappe Rwandese vlag, werden hooggestemde, diplomatieke woorden uitgesproken. Verwelkoming. Uitdrukking van hulde en goede voornemens. Het belang van vastberadenheid. Van witte A4'tjes werden de obligate speeches afgelezen. Een hulde- of gedenkboek werd ondertekend. Iemand dankte België en Nederland, omdat ze *rescapés* hadden opgevangen.

(Deze herdenking klonk nooit rauw, zelfs zacht, maar hierover ging het: in april 1994 werden minstens achthonderdduizend Tutsi's en gematigde Hutu's afgeslacht op honderd dagen. Met bijlen, machetes, speren, knotsen.)

Dan was het de beurt aan een jongen die een vzw had opgericht, en de zanger Florent. Vervolgens een jonge vrouw, die welsprekend haar ouders dankte omdat ze zoveel liefde van hen had gekregen. Tot ze zestien was. Ze getuigde: 'Ik wil aantonen dat je dat toch kunt overleven. Als je *rescapé* bent, geeft het leven je ook nadien geen cadeaus, *mais il faut rendre hommage à mes parents, mes frères et tous qui...*' Op dat moment trilde haar stem. Ze zweeg. Er

vielen enkele lange seconden nadrukkelijke stilte.

Dan vertelde ze vloeiend verder van haar leven na april '94: ze leefde samen met verre nichten, een familie hielp haar met schoolgeld, ze studeerde psychologie in Toulouse, ze huwde en kreeg een kindje in april 2012. April, zei ze.

En weer stokte haar stem. Het was een pijnlijk ineenschrompelende stilte. Het was in die kanteling dat alles gezegd werd.

Vanaf dan verliep het protocol feilloos verder. Iemand zei nog: 'Wij zijn niet verantwoordelijk voor de problemen in Oost-Congo.'

Op het einde werd gevraagd om recht te staan voor een minuut stilte. Overal flitsten camera's om de betekenis van zwijgende, rechtstaande mensen te vatten. Dan vroeg de ambassadeur om *musique appropriée* op te zetten. Het leek wel romantische muziek, tot ik daarin af en toe ook het Rwandese woord *jenoside* hoorde.

Wellicht zijn stilte en leegte het meest geschikt om uit te drukken wat exact gebeurd is in die honderd dagen in 1994. Het onnoembare is niet gebaat bij uitgebreide beschrijving. Ik moest denken aan het Rwandese verhaal van de mythische Karinga, de trommel der trommels. De Karinga was het symbool van de koninklijke macht in het oude Rwanda. Op deze trommel werd nooit geslagen, en daardoor bleek hij machtiger dan wie of wat ook.

Niemand kan zwijgen, stelde ik vast, op een meer overtuigende manier als deze Rwandezen. In het niet-expliciet uitspreken wordt meer gecommuniceerd en doorgegeven dan in grote woorden. *Ubupfura*, noemt men deze Rwandese deugd. Het is het respect afdwingen door waardig en discreet te zijn. Je emoties verbergen, gereserveerd en aandachtig zijn, trouw zijn aan je verplichtingen. Tegelijk veel weten van de ander zonder dat zij iets van jou weten. De woorden die je spreekt nemen omwegen, de taal blijft donker. *Ubupfura* is ook de verzorgde verschijning en lichaamsstijl: men verheft zijn stem niet, men beweegt niet overdreven met de handen, het gezicht blijft onbewogen.

Een jaar voordien, in 2012, ging ik in het universitair auditorium van Butare-Huye, Zuid-Rwanda, naar een theatervoorstelling. In de zaal zaten alleen jonge mannelijke studenten. Het stuk *The miracle of Rwanda* was de toneelbewerking van het leven van Immaculée Ilibagiza, 22 jaar en Tutsi. Tijdens de genocide zat zij 91 dagen met 7 vrouwen opgesloten in een toiletruimte of douchecel van 1 op 1,5 meter. Ze bracht haar tijd door met de rozenkrans van haar vader bidden, en ook nog Engelse woordjes opzeggen. Haar hele familie, op een broer na, werd vermoord.

Het was een monoloog. De Amerikaanse actrice speelde zelf alle rollen van het stuk: de jonge vrouw Immaculée, de vader, de Hutu-dominee die hen redde, de *interahamwe*-moordbrigade en zelfs de theatrale Jezus. Het stuk eindigde ermee dat zij de man die haar familie had gedood, vergiffenis schonk en dat zij samen het Onze Vader baden. Het klonk allemaal erg Amerikaans, *born again Christian*. Met dit stuk had de actrice overal ter wereld erg veel succes, vertelde ze in de nabespreking. Maar dit was haar allereerste keer in Afrika. Ze had zelf twee Rwandese kindjes geadopteerd, zei ze en er steeg een klein, twijfelend applaus op uit de zaal. Morgen ging ze naar Kibeho, om de plaats te bezoeken waar Maria verschenen was. Dan vroeg ze of er nog vragen waren in de zaal.

Indringende stilte. Na enige tijd vroeg een student of er niet meer personages in het stuk konden zijn. 'Dat had gekund,' antwoordde ze. Weer viel een zeer gênante stilte, en ik vroeg me af waarom dat zo was. Omdat Rwandezinnen vaak zo terughoudend zijn? Omdat hun Engels slecht is. Omdat die Amerikaanse hun Rwandese verhaal gestolen had, of omdat de studenten vooral Hutu's waren? Ik wist niet waarom.

De actrice zei dat ze de Rwandezinnen vooral bewonderde, omdat ze het onvergeeflijke toch konden vergeven. Ze spreidde weer haar armen, als een Jezus aan het kruis.

Nu volhardde iedereen zo mogelijk nog forser in dat zwijgen. Alles en niets was gezegd.

Onlangs, in Eppegem. Het parkeerterrein van het Wok Palace langs de steenweg was leeg en leek al tien jaar ongebruikt. Ik zat er alleen in mijn auto te wachten. Een Chinees met een Hollands accent zei me dat ik veel te vroeg was, de vloer was binnen nog nat. Een half uur later kwam een zwarte man mij meedelen dat ze gingen komen. Nog een half uur later kwamen ze toe. Het had wat langer geduurd in de kerk, en ook het foto's maken erna nam tijd. Mijn Rwandese vriend Jean-Baptiste kwam zich verontschuldigen. 'Ach Rwandezinnen,' zei hij zonder te knipogen. Hij dankte me voor mijn komst naar de *Vin d'honneur*.

Jean-Baptiste was vandaag de gelukkige vader. Zijn dochter trouwde en vanuit het onzichtbare inwendige van het Wok Palace brachten ineens Chinezen dat kitscherige paleis tot leven. Van overal stroomden Rwandezinnen toe. De mannen droegen chique maatpakken en de vrouwen lange feestpanen. Ik was opnieuw haast de enige Belg. Het bruidspaar was prachtig: het meisje straalde in het wit, met haar lange zwarte haar. Vooraan, tegen rode en witte gordijnen, stond de eretafel, ook al met rode doeken bedekt en ingekaderd met rode en witte strikken. Drie bruidsmisjes kwamen binnen met mandjes en strooiden daaruit iets denkbeeldigs in het rond. Op de tafels stonden Fanta, Cola en water. Discreet werd ook wijn geschonken, want protestanten drinken geen alcohol, verklapte Jean-Baptiste. Nu namen twee oudere mannen vooraan de microfoon. Om beurten staken ze een discours af. Iedereen in de zaal aanhoorde dat, onbewogen. Af en toe glimlachten mensen, op hun rode pluchen stoelen aan de gedekte tafels.

De Rwandese man naast mij vertaalde vriendelijk wat vooraan werd gezegd. Het was hilarisch, fluisterde hij onbewogen: dat het meisje niet goed was, haar familie te min, maar ook de bruidegom voldeed niet. Soms herhaalde ik een woord in het Kinyarwanda, met alle klemtonen verkeerd, en dat vond zijn Rwandese vrouw bijzonder grappig. Ze glimlachte beleefd naar me.

Intussen liep vooraan dat gesprek tussen die twee oude mannen traag, vrolijk, uiterst beheerst verder. Ja, de familie van het meisje vond die jongen blijkbaar echt geen goede partij, waarop de familie van de jongen uiteindelijk toegaf en zei dat zij er een geschenk bij zouden geven.

Een koe. De mooiste koe.

'Een koe voor een meisje?' vroeg ik verbaasd.

De Rwandese was zo beleefd mij niet te tonen dat ik er niets van begreep. 'De mooiste koe is de koe die geschonken wordt,' verklaarde hij en keek me indringend aan.

Een jongeman kwam binnen, met een lichte dunne stok over de schouders. Onder zijn colbertjasje had hij een groene doek om zijn lenden gebonden. Snel en vinnig zong hij in het Kinyarwanda. Het lied ging over koeien en herders, vertaalde mijn buurman. Elegant liep de zangerherder rond met zijn stok, zingend en tegelijk lucht inademend, soms haast sjirpend. Meisjes dansten rond hem. De herder beschreef de mooiste koe: haar juiste proporties, de lange horens, de volmaakte huid. Ieder luisterde en keek geamuseerd, glimlachte weer om ontelbare, onverstaanbare grappen en finaal beloofde hij dat wie in de zaal nog geen koe bezat er een van *Imaana*, God dus, zou krijgen. Applaus. De bruidstaart werd binnen gereden.

Jean-Baptiste kwam me vragen wat ik ervan vond.

'*C'était très beau, et je n'y comprends rien,*' zei ik.

Hij moest daar zeer on-Rwandeese om grinniken. Ik gaf een *high five* aan zijn jongste zoon Guillaume, die bij de toiletten stond te lummelen. In het Wokpaleis stapelden we onze borden vol met Chinees eten. Ik begreep: niets is in Rwanda wat het lijkt. En wie zou besluiten uit het voorgaande dat in Rwanda vrouwen verkocht worden voor koeien, heeft er zeker niets van begrepen.

Opnieuw over die ene trommel, de Karinga. Des te stiller die trommel was, des te minder zichtbaar en des te krachtiger was hij. Over complexe zaken heerst een stilte vol geheimen en dreiging. Een Rwandeese spreekwoord zegt: *Bisakalirwa bizavirwa*, wij bedekken de dingen, maar ze zullen doorweekt zijn van de regen. De uitspraak lijkt vooral te verwijzen naar hun voorzichtigheid en het noodlot. Daarom worden Rwandezen stevast *gewiekst* genoemd. Dat is de andere Rwandese deugd, de *ubwenge*. Het is het juiste begrijpen en oordelen, de wijsheid. Het is het kennen van de juiste mensen en hen aan zich binden, listig voordeel halen uit situaties, het zich eruit praten met voorzichtigheid. Sommigen noemen dat liegen, maar zo simpel is het niet. Het is vooruitzien en waakzaam omgaan met vleiers en praatjesmakers, met helderzienden en mensen die ontrouw zijn. Denk daarbij, bijvoorbeeld, aan Rwanda als politieke actor in de internationale wereld.

Maar ondertussen huwen Rwandezen, en ze krijgen kinderen. In Rwanda worden veel kinderen geboren. De helft van de Rwandese bevolking is jonger dan twintig jaar, en heeft de genocide – reeds twintig jaar geleden – niet zelf meegemaakt. Ook al groeien deze kinderen en jongeren op met de afwezigheid van dierbaren, trauma's en gruwelijke verhalen, wellicht is de Rwandese leefwijze en cultuur vandaag een oplossing voor dit soort geschiedenis.

De joodse filosofe Hannah Arendt sprak van de conditie van de nataliteit. Dat betekent: telkens een kind geboren wordt in de wereld, is er een kans om opnieuw te beginnen. Met elk pasgeboren kind kan de wereld zich opnieuw uitvinden. Daardoor is de mensheid niet gedoemd om oude samenlevingsmodellen te herhalen. De tijd doet geduldig zijn werk, het leven wordt doorgegeven. Daarbij ligt de oplossing, denk ik, niet zozeer in de grote politiek met andere of nieuwe partijen, druk becommentarieerde stembusuitslagen, statements van politici op conferenties. Veeleer zijn het de kleine pogingen om stukjes macht te nemen, die

lets veranderen. Het gaat om kleinschalig verzet zonder grote gebaren, het uitdrukken van frustratie: studenten nemen vrijheid, vrouwengroepen komen op voor het voeden van hun eigen gezinnen. Of mensen sparen samen en organiseren zich, zoals in coöperatieven van boeren en microfinanciering. Of gewone mensen protesteren tegen politici, priesters en zakenlui als die corrupt zijn. En ook de kerk, als die echt opkomt voor democratisering.

Koen Peeters,

Auteur van *Duizend heuvels*, De Bezige Bij, 2012.

Het boek kreeg in 2013 de E. du Perronprijs.

Voor wie het thema van de genocide in Rwanda wil uitdiepen in vergelijkend perspectief, met bezoek aan sites, herdenkingsoorden e.d. ter plekke kan zich inschrijven voor de studiereis naar Rwanda en bijhorende cursus Universiteit van Amsterdam:

<http://www.uva.nl/disciplines/geschiedenis/home/componenten-middenkolom/agenda/agenda/content/folder/cursussen/2014/07/rwanda.html>

OPROEP

Bent u webmaster en bereid u gratis in te zetten voor de Derde Wereld en voor Rwanda in het bijzonder, dan kunt u bij de Vlaams-Rwandese Vereniging Umubano vzw terecht om uw talent aan te wenden. Onze huidige webmaster, Brecht Vervaeke, die ons jarenlang heeft geholpen, - waarvoor wij hem zeer dankbaar zijn - heeft ons gevraagd voor vervanging te zorgen. Wie bereid is dit te doen kan het best contact nemen met de voorzitter op het adres op de voorpagina of met een van de bestuursleden. Raadpleeg www.umubano.be om te zien wat het werk inhoudt. Bij voorbaat dank.

GETUIGENISSEN - TEMOIGNAGES

Pax Christi Vlaanderen en Broederlijk Delen organiseerden samen enkele conferenties over Rwanda naar aanleiding van de herdenking van de genocide 20 jaar geleden. Graag publiceren wij hierin twee bijdragen: een van de voormalige ambassadeur Johan Swinnen over de aanleiding en het verloop van het conflict destijds, een ander van Faustin Musare van de Rwandese ambassade over de heropbouw van Rwanda en het project "Visie 2020". Marcel Umans van VRV UMUBANO was als bestuurslid op de conferenties van BD aanwezig.

"Rwanda, twintig jaar later: herinneringen en overpeinzingen"

Bijdrage van Johan Swinnen, voormalig ambassadeur te Kigali (90-94)

Tijdens de Frans-Afrikaanse Top van La Baule in juni 1990 maande President Mitterrand zijn Afrikaanse collegae aan de bevrijdings- en democratiseringswind die in die tijd door Oost-Europa blies, ook in hun contreien aan te wakkeren. President Habyarimana heeft me altijd voorgehouden dat hij niet gewacht had op de "Franse preek" om een hervormingsproces in te zetten. Wel hadden Mitterrands woorden nog meer druk op de ketel gezet, temeer daar zijn regime hier en daar barsten en scheuren begon te vertonen en er ruis kwam op het binnenlands en internationaal vertrouwen.

De inval vanuit Oeganda van het rebellenleger van het Rwandees Patriottisch Front op 1 oktober 1990 zou het hervormingsproces in verhoogde versnelling brengen.

Zo werd het Habyarimana-regime geconfronteerd met twee majeure uitdagingen: enerzijds dialoog en vrede bevorderen met het RPF dat in grote mate was samengesteld uit Tutsi-vluchtelingen die tijdens de "sociale (Hutu-)revolutie" van 1959 heil in de buurlanden hadden gezocht, anderzijds diende ook het pad van het "aggiornamento politique", van interne hervormingen te worden ingeslagen: herziening van de grondwet, invoering van het meerpartijstelsel, bevordering van de persvrijheid, uitbouw van de rechtsstaat, bevordering van de mensenrechten en bestrijding van de ethnische discriminatie.

De internationale gemeenschap heeft deze twee processen actief aangemoedigd en begeleid. Concreet ging het vooral om de EU (België, Frankrijk en Duitsland waren de enige EU-landen die op niveau van ambassadeur waren vertegenwoordigd), VSA, Canada, Zwitserland, het Vaticaan, de Union africaine en de buurlanden.

De interne hervormingen werden betrekkelijk snel doorgevoerd. Na een jaar waren er minstens vijftien politieke partijen erkend. Op een gegeven ogenblik telden we een veertigtal kranten en tijdschriften. Het maatschappelijk middenveld bloeide helemaal open. De mensenrechtenbewegingen waren bijzonder actief.

Een pro-actief diplomatiek initiatief van België, de zgn "diplomatieke safari" van oktober '90 leidde tot een eerste staakt-het-vuren, tot Zairese bemiddeling en vervolgens tot een Tanzaniaanse faciliteringsrol die uitmondde in de akkoorden van Arusha van augustus '93. Deze voorzagen zowel de politieke als de militaire machtsdeling in overgangsinstellingen. Na 22 maanden zouden deze instellingen plaats maken voor definitieve structuren op basis van vrije en algemene verkiezingen. Teneinde deze akkoorden te monitoren en de vrede te bewaren (peace-

keeping) werd een VN-vredesmacht (UNAMIR) ont-plooid, waarvan een Belgisch bataljon als het ware de ruggraat vormde.

Beide dynamieken, de vredes- en hervormingsdynamieken, legitimeerden en versterkten elkander.

Doch ze gingen ook gepaard met dramatische uitwas-sen: schendingen van het staakt-het-vuren en ont-heemding van honderdduizenden boeren, opruiende pers met racistische haatcampagnes zoals die van Radio Télévision Libre des Mille Collines (RTLM), massale slachtpartijen, politieke moorden. De Presi-dent en nog meer zijn schoonfamilie werden ervan verdacht doodseskaders te organiseren terwijl rebel-lenleider Majoor Kagame verweten werd de radicali-sering op te drijven met aanhoudende aanvallen en incursies die aanzienlijke ellende veroorzaakten.

België ondernam alleen of samen met de andere EU-landen - of in een nog ruimer verband, dat vaak door de pauselijke nuntius Bertello werd aangevoerd - strenge demarches om beide processen op het spoor te houden. België was overigens meer dan andere landen uitgesproken kritisch bij schendingen van mensenrechten of bij vertragingen of terugschroeven van het hervormingsproces.

Onze diplomatie streefde bovendien naar evenwicht daar ook bij het FPR een kritische toon werd gebezigd. De westerse landen beijverden zich om de gematigde krachten te steunen en de extremistische tendenzen te ontmoedigen. En toch zijn Frankrijk en België er niet in geslaagd in te gaan tegen de karikaturen die van hun respectieve diplomatiën gemaakt werden: pro-Tutsi-Belgen en pro-Hutu-Fransen. De stopzetting van onze wapenleveringen en de handhaving gedurende drie jaar van een belangrijke Franse militaire aanwezigheid droegen bij tot deze perceptie.

De implosie van het democratisch gematigde centrum en de uitwijking naar radicaliserende en polariserende vluchtheuvels werden voor een stuk in de hand gewerkt door de akkoorden van Arusha zelf. Zij voorzagen immers een voor het RPF zeer voordelige militaire machtsdeling. Vanaf eind december '93 werd bovendien een bataljon van het rebellenleger in het centrum van Kigali gekaserneerd. Deze toegevingen verwekten niet alleen wrevel doch zelfs openlijke vijandigheid in de publieke en politieke opinie.

De oprichting van partijen-milities, vooral dan de Interahamwe van de gewezen eenheidspartij MRND en de verdeling van wapens onder de bevolking, zelfs door burgemeesters, waren verder ontrustwekkende uitingen van deze radicalisering. Deze werd dan nog versneld en verhevigd door de moord, in oktober '93, op de Burundese President Melchior Ndadaye. Deze gold als het ware als de belichaming van een geslaagd democratiseringsproces maar werd drie maanden na zijn glansrijke verkiezing reeds vermoord door de Tutsi militairen. De moord bracht een mokerslag toe aan het vredesproces in Rwanda, waar meer en meer burgers het vertrouwen in vrede, democratie en machtsdeling verloren. België drong aan om de Arusha-akkoorden met meer overtuiging als een noodzakelijk overgangscompromis uit te leggen. Uiteindelijk zou het overgangsproces immers moeten uitmonden in algemene democratische verkiezingen. Aan RPF-zijde werd nochtans weinig of geen animo bespeurd om eveneens vrije verkiezingen in perspectief te plaatsen.

Op 6 april '94 was het de beurt aan Juvénal Habyarimana en de nieuwe Burundese President om te worden omgebracht in de aanslag op het vliegtuig dat hen terugbracht van een zoveelste topontmoeting in Dar es Salaam. Het betekende de start van de genocide, waarbij eveneens tien Belgische para's en twaalf Belgische burgers werden vermoord. RTLM riep de Rwandezen zelfs op om de Belgen om te brengen.

In die omstandigheden kon de Belgische aanwezigheid niet gehandhaafd worden. Wegens het uitblijven van enig gevolg op de Belgische demarches om het mandaat van de UNO-troepen om te turnen tot een doeltreffender peacemaking-opdracht, en gezien er geen akkoord van Arusha meer was om te monitoren, was de Belgische regering bovendien van mening dat de integrale terugtrekking van de VN-troepen moest bepleit worden.

De internationale gemeenschap wordt bijgevolg verweten de aandacht te hebben afgewend van een gruwelijke genocide, die honderd dagen heeft geduurd, tot aan de militaire overwinning van het RPF.

Heel wat vragen wegen nog op het moeilijke Rwanda-dossier.

Hoe is het mogelijk dat zoveel Rwandezen zich hebben laten meesleuren in die verschrikkelijke radicalisering?

Hoe komt het dat de internationale gemeenschap deze genocide niet heeft zien aankomen en niet tijdig tot een halt heeft geroepen?

Welk was de rol van President Habyarimana, was hij verantwoordelijke actor of gegijzelde?

Was het RPF niet militair bij machte om eerder een einde te stellen aan de genocide? Wie heeft het fatale schot tegen Habyarimana's vliegtuig gelost of er opdracht toe gegeven?

Allemaal prangende vragen.

Het is te hopen dat het debat naar aanleiding van de twintigste verjaardag respect en verdraagzaamheid

kweekt om eerlijk naar de waarheid te blijven zoeken en alsoo bijdraagt aan verzoening en wederopbouw, aan duurzame stabiliteit en ontwikkeling.

In dat debat doen we er goed aan een aantal ontegensprekelijke en tastbare realisaties van de wederopbouw (e.a. op het vlak van de infrastructuur, volksgezondheid, materiële veiligheid, milieubeheer, alsook van de bevordering van het zaken- en investeringsklimaat) te onderkennen, in de hoop dat zij de dynamiek van die duurzame stabiliteit en ontwikkeling integreren.

Tevens lijkt het me aangewezen belangstelling te blijven koesteren voor de ontwikkeling van een authentiek Rwandees-Afrikaans democratiseringsproces, schoon-geveegd van dubbelzinnigheden waarbij meerderheden zowel als minderheden elkander gegijzeld houden, en dat zich losmaakt van Europees-Westerse recepten.

Als we de wisselende invulling van het democratisch concept kunnen poneren, duldt de bevordering van de mensenrechten nochtans weinig of geen relativisering. De Rwandese inspanningen voor sociële opbouw en economische ontwikkeling kunnen niet anders dan getoetst worden aan het respect voor universele en fundamentele rechten en waarden.

De pacificatie van het gebied van de Grote Meren, dat ook Oost-Congo omsluit, vereist eveneens strenge betrokkenheid. Schendingen van territoriale integriteit en illegale exploitatie van bodemrijdommen kunnen niet langer geduld worden. Economische integratie en grensoverschrijdende samenwerking kunnen, op basis van een gezonde evaluatie van gemeenschappelijke economische en culturele belangen, de weg banen voor vrede en welvaart en misschien zelfs voor politieke eendracht.

Tenslotte zal ongetwijfeld de strijd tegen de armoede alle andere inspanningen dienen aan te drijven. De positieve aanblik van Kigali en andere stedelijke en dorpscentra mag niet overschaduwd worden door extreme armoede op het platteland of door ondoor-dachte of onbegrepen landbouwhervormingen.

De Rwandezen hebben aangetoond dat ze over veerkrachtige impulsen en troeven beschikken om de ontwikkeling van hun land te blijven aanzwengelen.

We delen de hoop en ambitie van de Rwandezen dat de klaarblijkelijke stabiliteit van het land ook op duurzame grondvesten wordt geheid en dat leiders en bevolking zich met voortschrijdend inzicht herkennen in een brede consensus en ambitie, die geborgenheid, zekerheid en veiligheid waarborgt aan alle Rwandezen, zonder onderscheid.

La Renaissance du Rwanda de ses cendres

Vision 2020 : un programme national transformationnel

10 Juin, 2014

Faustin MUSARE

Premier Conseiller, Ambassade du Rwanda à Bruxelles

1. Quelques mots d'introduction en guise de remerciements

- Plaisir de répondre positivement à l'invitation des organisateurs de ces soirées-débats qui ont souhaité y associer l'Ambassade du Rwanda ;
- Remercier aussi le modérateur Monsieur Guy POPPE ;
- C'est aussi un grand plaisir et un honneur de pouvoir m'entretenir avec toutes les participantes et tous les participants qui ont bien voulu prendre part à cette soirée-débat.

2. Le sujet à développer

Les organisateurs de ces rencontres ont suggéré que je parle du modèle de développement du Rwanda, en l'occurrence, la vision 2020, dans le cadre de la 20ème commémoration du génocide qui a été perpétré contre les Tutsi en 1994 au Rwanda.

L'objectif des organisateurs étant d'informer leurs sympathisants et d'autres intéressés sur la reconstruction post-génocide et la situation actuelle au Rwanda.

Pour cette soirée j'ai retenu la formulation suivante: « La renaissance du Rwanda de ses cendres. Vision 2020 : un programme national transformationnel ».

3. Bref rappel historique

- Le Rwanda existe comme Nation depuis très longtemps (certains historiens parlent du 11e siècle) contrairement à beaucoup de pays qui ont été dessinés à l'époque de la colonisation ou à d'autres moments par des puissances extérieures ;
- La conférence de Berlin de 1884 qui a tracé des frontières arbitraires et ainsi a démembré le Rwanda ;
- En 1910 : partage de l'Afrique entre des puissances occidentales (Rwanda confié à l'Allemagne) ;
- Après la Première Guerre Mondiale, le Rwanda a été confié à l'Administration belge jusqu'en 1962 ;
- Décolonisation - indépendance et démocratisation mal parties car la population a été perturbée par l'insécurité, les tueries et des mouvements de réfugiés à l'intérieur du pays et vers l'extérieur;
- Première et Deuxième Républiques depuis 1962 à 1994 (tueries ; réfugiés ; discrimination – équilibre ethnique et régional...) ;
- 1994 : Génocide contre les Tutsi et destruction presque complète du pays. Après le génocide, le pays avait d'immenses défis à relever.

Que retenir de cette évolution?

Il y a eu un façonnage des éléments de cohésion nationale (administration du pays, système de production, culture, développement des connaissances, religion, langue...), il y a eu aussi des éléments destructeurs de la société rwandaise aussi bien externes qu'internes.

Comme nous allons nous limiter à la période post-génocide, j'aimerais signaler des défis qu'il a fallu relever depuis 1994 après la catastrophe du génocide des Tutsi.

Principaux défis à relever dès 1994

- **Gouvernance et politique** : il y avait beaucoup de problèmes liés aux questions suivantes :
 - Unité nationale – réconciliation – vivre ensemble (rescapés, veuves, orphelins, déplacés internes, tueurs en liberté, risques de revenge, prisons surpeuplées, ...) ;
 - Sécurité – administration – ordre public ;
 - Services publics ;
 - Relations internationales (MINUAR, pays, aide et ONGs, coopération et tables rondes, diplomatie, ..)
 - Quid démocratie : participation des citoyens dans la vie et la gestion du pays. Questions liées à la durée de la transition et à l'organisation des élections. La démocratie peut-elle se bâtir sur le sable ? Place de la femme rwandaise ; place de la jeunesse ; place de la société civile. Transparence, rendre compte, lutte contre la corruption et l'injustice.
- **Justice** : les questions de justice étaient aussi énormes.
 - Organisation judiciaire : que faire

des génocidaires ? Question de l'impunité qui s'est installée depuis les différents régimes qui se sont succédés ?

- Justice traditionnelle (délits habituels, ...) ;
- Justice liée aux crimes de génocide.
- **Développement économique** : les problèmes suivants étaient relevés
 - Disponibilisation des moyens de survie et de vie (agriculture et élevage, ...) ;
 - Infrastructures et autres outils essentiels ;
 - Terre et environnement (propriété, anciens réfugiés, nouveaux réfugiés, dégradation, ...) ;
 - Energie ; eau ; télécommunication ; ...
 - Finances publiques, banques, monnaie rwandaise, FMI, Banque Mondiale, ...
 - Secteur privé, commerce, ...
- **Bien-être social des citoyens** : beaucoup de questions à résoudre au niveau de la vie quotidienne
 - Education (écoles, université, enseignants, ...) ;
 - Soins de santé, ...
 - Travail, salaires,

Qu'ont fait les Rwandais pour relever ces défis? Comment s'y sont-ils pris?

- Mise en place des institutions : Gouvernement d'unité nationale ; Parlement ; Système judiciaire ;
- Un grand débat national a eu lieu de Mai 1998 à Mars 1999 (pendant 11 mois, chaque samedi de 9h à 17h) ;
 - Profil des participants : large spectre de Rwandais qui ont participé à ces débats et ont formulé des orientations à suivre.
 - Sujets débattus : unité des Rwandais ; démocratisation ; Justice ; développement économique ; sécurité.
- L'un des résultats a été : « la vision 2020 ». Un rêve, un objectif, un programme national transformationnel.

Les 6 Piliers de la vision 2020

- i. La bonne gouvernance et un Etat capable
- ii. Le développement des ressources humaines et une économie basée sur le savoir
- iii. Développement tiré par le secteur privé
- iv. Développement des infrastructures
- v. Agriculture à haute valeur ajoutée et orientée vers le marché
- vi. Intégration régionale et internationale

Les 3 Domaines transversaux de la vision 2020

(Cross-cutting issues)

- i. L'égalité du genre
- ii. Les ressources naturelles et l'environnement
- iii. Science, Technologie et TIC (technologies de l'information et de la communication – ICT)

Nota bene :

- Moyen terme : EDPRS (Economic Development and Poverty Reduction Strategy) & SNI (Stratégie Nationale d'Investissement);
- Court terme : IMIHIGO (contrats de performance)
- OMD : objectifs du millénaire pour le développement à atteindre en 2015 ;

Nouveautés à noter :

- Commission Unité Nationale et Réconciliation ;
- Commission Nationale des Droits de l'Homme ;
- Police Nationale professionnelle ;
- Armée professionnelle ;
- Nouvelle organisation territoriale ;
- Participation populaire citoyenne (Njyanama ; Umushyikirano ; umuganda ; diaspora ; ...) ;
- Justice participative GACACA ;
- Abunzi – Réconciliateurs ;
- Conseil National des Femmes ;
- Rwanda Governance Board ;
- Ombudsman (pour lutter contre la corruption et les injustices) ;
- Land Centre – cadastre (enregistrement des terres pour octroyer aux citoyens des titres de propriété) ;
- REMA – Rwanda Environment Management Agency ;
- Rwanda Revenue Authority (Office Rwandais des Recettes qui collecte les taxes et les impôts) ;
- RDB (Rwanda Development Board – Guichet unique qui facilite les démarches des entrepreneurs et d'autres investisseurs au Rwanda) ;
- Immigration et Emigration (facilitation d'obtention des passeports, visas et autres documents) ;
- Nouvelle carte d'identité qui ne porte pas de mention ethnique
- Accès à l'éducation pour tous ;
- Introduction du système de mutuelle de santé pour faciliter l'accès aux soins de santé pour tous ;
- Développement et vulgarisation des technologies de l'information et de la communication

Toutes ces nouveautés ont contribué et contribuent toujours au développement remarquable du Rwanda dans tous les secteurs de la vie nationale.

GETUIGENISSEN - TEMOIGNAGES

Kerk in Nood vzw organiseerde van 18 tot 21 mei 2014 een aantal voordrachten over Rwanda in aanwezigheid van Mgr Alexis Habiambere van het bisdom Nyundo. Wij woonden de eerste bijeenkomst bij te Lendede en publiceren hier een aantal getuigenissen over de rol van de vrouw in Rwanda. Met dank aan Kerk in Nood voor de teksten en de organisatie van dit evenement.

De Rwandese vrouw in 7 mozaïeksteentjes

Karin Daniëls, studentenpastor en verpleegster, is 12 keer een maand in het bisdom Nyundo in Rwanda geweest. Ze heeft veel Rwandese vrouwen ontmoet en schetst een beeld van de Rwandese vrouw met zeven mozaïeksteentjes:

1. De vrouw als draagster van het leven

Rwandese vrouwen gaan te voet over de vele heuvels en dragen een peuter in een draagdoek op hun rug, een baby in hun buik en een mand met voedsel op het hoofd zonder te klagen over het gewicht. De vrouw werkt ook mee op het veld: de man doet het graafwerk en de vrouw plant en oogst.

2. Mama

Het is gebruikelijk dat een meisje bij de geboorte de naam 'Mama' krijgt, ook al zal ze later misschien niet huwen of religieuze worden. Een mama schenkt het leven, maar beschermt het ook. Ze geeft haar leven voor het geluk van anderen, opdat het leven zich mag ontplooiën in de samenleving. Daarom is in Rwanda elke vrouw een mama.

3. Glimlach

Een Rwandese vrouw straalt vreugde uit. Je zal een Rwandese vrouw niet snel horen klagen. Zij is zich al zeer vroeg bewust van haar edele en moeilijke zending. Het geeft haar kracht en moed om alles aan te pakken, niet opstandig te worden en te volharden in elke beproeving. Zij kan troosten, bemoedigen en hoop schenken.

4. Verzoening

In Rwanda zegt men: "Een vrouw kan lijden van honger, maar nooit van wraak". De Rwandese vrouw draagt dus de verzoening. Heel vroeg reeds worden ze hierin opgevoed. Zij cultiveert hiervoor eigenschappen, zoals luisteren, onthalen, geduld, discretie en ingetogenheid. De vrouw plaatst zich boven ruzie en haat. Met deze houding bewerkt zij terug de vrede en herstelt zij de harmonie. Zij kan ook veel in haar hart bewaren.

5. De vrouw is nergens een vreemde

Nog een spreekwoord: "De vrouw is nergens een vreemde". Overal waar een vrouw toekomt, stelt zij zich ten dienste van anderen. Zij heeft oog voor alles en iedereen. Zij laat zich niet bedienen, ook al is zij zelf uitgenodigd. Zij waakt erover dat niemand iets tekort komt. Zodra ze ergens binnenkomt, zet ze zich aan het werk. Die eigenschap van haar geeft smaak aan het leven, vooral aan het groepsleven. Buurvrouwen van het weeshuis in Nyundo bijvoorbeeld dragen een dag één van de weeskinderen op hun rug mee om het moederlijke warmte te geven en ze brengen het 's avonds terug naar het weeshuis.

6. De vrouw als raadgeefster

Bij samenkomsten in groep of in het openbaar zal zij niet snel het woord nemen, maar ze zal steeds haar mening zeggen in alle discretie. Vandaar ook dat men in openbare samenkomsten de besluitvorming naar een later tijdstip uitstelt, omdat men eerst nog de vrouw wil raadplegen.

7. Het hart van de familie

De Rwandese vrouw is het hart van de familie. Zij is de schakel tussen de vader en de kinderen. Zij is vooral de opvoedster. Zij initieert de kinderen in de cultuur door hen verhalen te vertellen, spreekwoorden aan te leren. Zij leert hen mensen kennen, waarmee ze zich kunnen identificeren. Zij is degene die ervoor zorgt dat niemand iets tekort komt, dat er warmte, vrede en vreugde in het huis is. Dit geldt ook voor religieuzen.

Dit waren maar enkele beelden van de Rwandese vrouw. De mozaïek is verre van volledig! Maar als je die enkele beelden bij elkaar legt en heel goed kijkt, dan zie je misschien een glimp van een andere vrouw: Moeder Maria, de Moeder van Jezus en van ons allemaal.

Vandaar de bewondering voor al die Rwandese vrouwen, mama's, die bewust van hun zending 'draagster van het leven' te zijn in stilte hun verantwoordelijkheden dragen in een houding van dienstbaarheid voor allen, opdat het leven volkomen mag zijn.

De vrouw in Rwanda

Mgr Alexis Habiyaambere

Mgr. Habiyaambere vond het moeilijk om als celibataire man te getuigen over de vrouw in Rwanda, maar hij wou toch enkele facetten meegeven. Op een bevolking van 10 miljoen zijn er 52% vrouwen.

In de Rwandese Kerk zijn veel zusters actief. Er wordt veel aandacht besteed aan familiepastoraal. Vrouwen vormen de ruggengraat van de lokale kerkgemeenschap.

Vrouwen hebben traditioneel een belangrijke inbreng in het gezin, maar ook publiekelijk maken zij vooruitgang. Zo zijn er bijvoorbeeld adequaat gevormde vrouwen actief in vrouwenbewegingen. Voor dit sociaal engagement van vrouwen werd ook een juridisch kader geschapen. In politieke partijen en vergaderingen in de publieke sector moeten bijvoorbeeld steeds 30% vrouwen aanwezig zijn. In de grondwet werd het monogame huwelijk vastgelegd als bescherming van de vrouw. Er is een Ministerie van het Gezin in Rwanda. Vroeger was er geen erfrecht voor vrouwen, maar nu is er wel juridische gelijkwaardigheid op dat vlak. Er is een Nationale Vrouwenraad met een brede basis in lokale gemeenschappen. Er zijn werkaanbiedingen voor vrouwen in de politiek, de justitie en staatsadministratie. Op economisch vlak verenigen ze zich in coöperaties.

Vroeger mochten meisjes alleen basisonderwijs volgen en moesten nadien thuis helpen in het huishouden. De schoolplicht werd verhoogd van 6 tot 12 jaar. Meisjes worden gestimuleerd om wetenschappen en wiskunde te studeren. Er is een stichting die studiebeurzen verleent door middel van prijskampen. Hieraan mogen ook meisjes deelnemen. In bouwfirma's zijn er tegenwoordig ook vrouwelijke bouwvakkers.

Rwanda telt veel weduwen. Hun mannen zijn gesneuveld tijdens de genocide in 1994 of in gewelddadige conflicten, onder andere in het bisdom Nyundo. Vandaar dat er een bijzondere pastoraal is voor weduwen en wezen. Er worden samenkomsten georganiseerd voor weduwen waar ze leren hun situatie te aanvaarden en ermee te leren leven.

Toch is er nog veel werk aan de winkel voor de promotie van de vrouw in Rwanda vooral wat betreft de samenwerking met mannen op de werkvloer, maar ook binnen het gezin. Dit toont ook het belang van gezinsepastoraal.

De projecten van de zusters van Lendeledede ten voordele van de vrouw

Zuster Lébia Mukasensiyo

Zuster Lébia Mukasensiyo is geboren in Rwanda en nu zuster bij de Zusters van de Heilige Vincentius à Paulo in Lendeledede. De zusters zijn aanwezig in vier bisdommen in Rwanda en in het bisdom Goma in Congo. Hun apostolaat omvat onderwijs, gezondheidszorg en sociaal werk.

In Ruhengeri hebben de zusters een middelbare school en internaat voor meisjes. Er is ook een kleuterschool en ze geven catechese in de lagere school. Ook een lyceum in het bisdom Nyundo is van de zusters. In de hoofdstad Kigali vangen ze straatkinderen op om ze weg te houden van de drugs en ze betalen een opleiding voor hen.

In Ruhengeri baten de zusters een gezondheidscentrum uit. Het omvat een hospitaal, een materniteit, een apotheek, een mutualiteit en een centrum voor ondervoede kinderen. Ze verzorgen ook de pastoraal in het ziekenhuis. In Kigali werken de zusters mee in het psychiatrisch centrum van de Broeders van Liefde. In Goma (Congo) helpen ze in het Caritas vluchtelingenkamp en het neuropsychiatrisch centrum.

Het sociale werk van de zusters is heel divers. In Ruhengeri hebben ze een centrum voor de verzorging van kinderen met elefantiasis (olifantsziekte). Ze brengen wezen onder in pleeggezinnen. Ze onthalen armen, beluisteren hun problemen en helpen om een oplossing te vinden. Indien nodig geven ze voeding of geld. De zusters hebben ook een naaicentrum opgericht voor meisjes die alleen de lagere school gedaan hebben. De meisjes krijgen er een technische opleiding en baten ook een winkel uit. Daarnaast zijn er ook zusters in dienst van het bisdom en het heiligdom Fatima. Enkele zusters bezoeken ook regelmatig gevangenen. In het bisdom Nyundo hebben de zusters een werkplaats, een onthaalhuis, een pastoraal centrum en verzorgen ze ambulant gehandicapten. In Butare is er een vormingshuis voor novicen en postulanten en ook daar zetten ze zich in voor armen, zieken en gevangenen.

In het werk worden de zusters geconfronteerd met moeilijkheden. De bouw van schoolgebouwen vergt grote sommen geld. De voedingsprijzen liggen te hoog. Vaak is het moeilijk om het schoolgeld voor de arme kinderen te blijven betalen. Gelukkig schieten de congregatie of weldoeners geld toe. Daar zijn de zusters in Rwanda en Congo ontzettend dankbaar voor: "Dat de Heer hen mag zegenen!".

CULTUUR - CULTURE

NIEUWE RWANDESE FILMS

door Guido Huysmans, directeur Afrika Filmfestival

7 JOURS À KIGALI (20 ANS APRÈS LE GÉNOCIDE RWANDAIS)

Mehdi Bâ, Jeremy Frey, France/Rwanda, documentaire, 2014, 60 min

Productie : France Télévisions, Ladybirds Films

Distributie : Java Films

Twintig jaar na de dag waarop Rwanda een andere wending heeft genomen, wordt de genocide van de Tutsi's nog vaak in het collectief onbewuste gezien als een "bloedbad tussen etnieën". De werkelijkheid is echter heel anders. Deze film komt terug op dit enorme drama van de hedendaagse geschiedenis door het woord te verlenen aan enkele personen die de eerste uren, de eerste dagen van de volkenmoord hebben meegemaakt. Het zijn landbouwers, leraars, humanitaire hulpverleners, diplomaten, journalisten, geestelijken, militairen, miliciens, ... Het zijn Rwandezes, Belgen, Fransen, Amerikanen, Italianen ... en zij vertellen hoe ze deze noodlottige week hebben meegemaakt toen de spiraal van de dood nog kon worden gestopt.

20 ANS PLUS TARD

Karirima Aimable Ngarambe

België/Rwanda, 2013, 52 min

Frans gesproken

De getuigenissen in de documentaire "20 ans plus tard" van cineast Karirima Ngarambe Aimable suggereren dat de genocide in Rwanda van april 1994, die meer dan een miljoen onschuldige levens eiste en een zware slag was voor de mensheid als geheel, 20 jaar later geen louter Rwandees verhaal is. De ervaringen, gevoelens, opinies en adviezen van de mensen van verschillende nationaliteiten die aan het woord komen, tonen aan dat de herinnering aan de genocide, hoe er omgegaan wordt met de gevolgen ervan en de lering die uit deze humanitaire tragedie getrokken wordt een les moeten zijn voor huidige en toekomstige generaties, opdat "dat nooit meer" geen loze worden zouden blijken...

Foto's: ter beschikking gesteld door Guido Huysmans, directeur Afrika Filmfestival

20 ans plus tard

Un film de
Karirima Ngarambe Aimable

Le film "20 ans plus tard" du réalisateur Karirima Ngarambe Aimable, est un documentaire dans lequel les intervenants démontrent que vingt ans après le dernier génocide du 20ème siècle, perpétré contre les Tutsi du Rwanda en avril 1994, ce triste événement qui a emporté plus d'un million d'innocents et a fracturé l'humanité entière, n'est pas qu'une histoire des seuls rwandais. En effet en rapport à ce génocide, le vécu, le ressenti, les avis et conseils des intervenants de nationalités différentes, révèlent que la mémoire de ce génocide, la gestion de ses conséquences et les enseignements tirés et à tirer de cette tragédie humanitaire devraient être une leçon pour le bien des générations actuelles et futures et que le mot "plus jamais ça" ne soit pas qu'un mot du dictionnaire...

Durée: 52 min

THE PARDON - IMBABAZI

Joel Karekezi, Rwanda, 2013, 73 min

Engels gesproken

“Imbabazi: The Pardon” van de Rwandese cineast Joel Karekezi vertelt het verhaal van een vriendschap die verscheurd wordt door het etnische geweld en bloedvergieten van de Rwandese genocide.

Manzi en Karemera zijn beste vrienden, maar belanden aan tegenovergestelde zijden tijdens de etnische burgeroorlog in Rwanda. Daarbij betaalt de Tutsifamilie van Karemera een gruwelijke prijs voor Manzi's trouw aan zijn Hutu-erfgoed. Wanneer Manzi vijftien jaar later vrijkomt uit de gevangenis, haalt zijn terugkeer oude wonden open. Cineast Joel Karekezi put uit zijn eigen ervaringen als overlevende van het Rwandese geweld voor dit ontroerende verhaal van twee vroegere vrienden die de onvoorstelbare gruwelen uit hun verleden te boven moeten zien te komen.

ESQUISSE D'UBUTOIRE

Nadine Uwampayizina & Patrick Lefebvre / Production Imitoma Films.

2012 / 46 min

Franse ondertitels / met Sentore Athanase, Rusenga Mihigo en Bwanakweli Nassan/ 2001- (Inanga, voordrachten, vocale polyfonie, zang, dans en interviews)

De portretten in deze film dateren van 2001, toen er in Rwanda een hele reeks audiovisuele opnames gemaakt werd onder begeleiding van acteur en theaterauteur Dorcy Rugamba. Ze nodigen ons uit de kunst van de Intore te ontdekken, die roemruchte jonge dansers die uitverkoren werden om hun talent en edele inborst. Zij legden zich volledig toe op hun kunst en streefden naar uitmuntendheid in tal van domeinen.

De artiesten die wij zeker eerst wilden filmen waren al op leeftijd toen de film gedraaid werd. Ze hadden sinds hun prille jeugd deel uitgemaakt van de Rwandese kunstacademies, “Amatorero” voor de jongens en “Abaterambabazi” voor de meisjes. In deze academies werden de artiesten van de grote traditionele ensembles en balletten opgeleid, die in het hele land tot aan het einde van de jaren 1950 met elkaar wedijverden om het prestige. Deze grote ensembles overleefden het jaar 1959 niet, toen de naar genocide neigende moordpartijen in Rwanda begonnen. Wij vonden dat het in 2001 hoog tijd was om de overlevende artiesten aan het woord te laten. We waren bovendien heel blij hen te kunnen filmen tijdens de beoefening van hun kunst. Met de resulterende schetsen willen wij hun hulde brengen. Die schetsen herinneren ons er ook aan dat de traditionele cultuur van Rwanda in essentie een uitdrukking is van vreugde over het harmonieuze leven in dit land, daarom presenteren we ze als de eerste onderdelen van een serie die nog verder moet groeien, onder de titel “La Joie d'être Rwandais” (‘De vreugde van Rwandees te zijn’).

Foto's: ter beschikking gesteld door Guido Huysmans, directeur Afrika Filmfestival

AU NOM DU PÈRE, DE TOUS, DU CIEL

Marie-Violaine Brincard
Frankrijk, 2010, 50 min
Engels ondertiteld

“Au nom du père ...” is een film van Marie-Violaine Brincard over “Les justes” (De rechtvaardigen), de als Hutu’s gecategoriseerde Rwandezers die zo dapper waren zich te kanten tegen het strikte onderscheid Hutu/Tutsi en die met gevaar voor eigen leven (zogenaamde) Tutsi-landgenoten aan de volkerenmoord hielpen te ontsnappen. Daarbij gingen ze in tegen de militaire, administratieve en mediadictatuur van de (overigens door Frankrijk geruggensteunde) Hutu Power en de inertie van de stilzwijgende Rwandese meerderheid en de internationale gemeenschap.

Joseph, Joséphine, Léonard, Augustin en Marguerite vertellen hoe ze op gevaar voor eigen leven Tutsi’s verstopten en hielpen te vluchten. Hun woorden weerklinken op de plaatsen waar ze weerstand boden tegen het onrecht, van de heuvels van Nyanza tot de oevers van het Kivumeer. In die woorden voelen we de menselijkheid die zij zo verdedigden.

FINDING HILLYWOOD

Chris Towey, Leah Warshawski
USA, 2013, 57 min
Engels gesproken

De inspiratieve documentaire “Finding Hillywood” richt de aandacht op de uitbouw van een filmindustrie in Rwanda en toont de kracht van film aan als katalysator van bewustwording en verandering. Hoofdpersonage is Ayuub Kasasa Mago, een lokale filmmaker wiens moeder stierf tijdens de genocide van 1994. Hij is de coördinator van het Rwanda Filmfestival (nu reeds in het negende jaar). Mago leidt ook een team dat van dorp tot dorp trekt om ter plaatse Rwandese films te vertonen op een groot scherm en zodoende vreugde en inspiratie te brengen naar duizenden inwoners van deze Rwandese dorpen.

Finding Hillywood speelt zich af in de heuvels van Rwanda en is de kroniek van iemands weg naar vergiffenis, zijn inspanningen om zijn land te genezen en het besef dat we allemaal op een dag geconfronteerd worden met ons verleden. Een unieke en ontwapenende film over de pioniers van de Rwandese filmindustrie.

Foto: ter beschikking gesteld door Guido Huysmans, directeur Afrika Filmfestival

Benoît Collombat, David Servenay, *Au nom de la France: guerres secrètes au Rwanda*, Paris, La Découverte, 2014, 309 p.

Jean-Pierre Cosse, *Alain Juppé et le Rwanda*, Paris, L'Harmattan, 2014, 565 p.

Commentaar door Jeannick Vangansbeke

De rol van het Frankrijk van Mitterrand en Juppé in de genocide in Rwanda

Frankrijk reageerde verbaasd op de recente beschuldigingen die president Paul Kagame van Rwanda uitte. Het besloot daarom dat mevrouw Christiane Taubira, minister van Justitie, zich op 7 april 2014 niet naar Kigali begaf om deel te nemen aan de herdenking van de 20ste verjaardag van de genocide, wat de Belgische ministers Labille en Reynders wel deden om eerbied te tonen voor de herinnering aan de slachtoffers, ook van de getroffen Belgische families. Alain Juppé van oppositiepartij UMP, die minister van Buitenlandse Zaken was ten tijde van de Rwanda-genocide in 1994, had het over de 'eer van Frankrijk' die op het spel staat. Juppé riep in zijn blog president Hollande op 'de eer van Frankrijk, de eer van het Franse leger en de eer van de Franse diplomaten te verdedigen'. Volgens de voormalige Franse minister van Buitenlandse Zaken klopt het niet dat Frankrijk de daders van de genocide zou hebben geholpen. Juppé geeft toe dat de internationale gemeenschap gefaald heeft, 'maar de internationale gemeenschap is niet Frankrijk alleen', luidt het. Premier Elio Di Rupo herdacht de genocide in het bijzijn van de familieleden van slachtoffers, die samen met de ministeriële delegatie naar Kigali vertrokken. De Franse evenknie van Jean-Pierre Roobrouck, de voorzitter van de Frans-Rwandese vriendschapsvereniging, was lange tijd Robert Galley. Die was minister van ontwikkelingssamenwerking onder R. Barre, einde jaren zeventig, begin tachtig. Juvenal Habyarimana gold toen als één van de minst corrupte en meest bekwame Afrikaanse presidenten. Alain Juppé begon zijn carrière als medewerker van Galley, maar had nooit zakelijke contacten in Afrika, in tegenstelling tot velen van de Franse rechterzijde. Onder presi-

dent Mitterrand en premier Balladur combineerde Juppé de leiding van het secretariaat van de RPR met het ministerschap van Buitenlandse Zaken. Gezien de president zich terugplooid op dat domein, is de relatie van beide mannen erg belangrijk om de Franse buitenlandse politiek tussen 1993 en 1995 te begrijpen. Als partijman is Juppé diegene geweest die J. Chirac overtuigde om principieel elke samenwerking met het Front National af te wijzen. Daartegenover staat het getuigenis van J. Attali in zijn *Verbatim* dat voor Mitterrand 'elke genocide een neveneffect is van een oorlog'. Juppé was zowel uit overtuiging als uit hoofde van zijn ambt de minst gevoelige van de gaullisten voor de roemruchte charme van François Mitterrand. Omgekeerd bewonderde de president wel uitdrukkelijk de literaire talenten van zijn minister van Buitenlandse Zaken. Mitterrand hield van Afrika, bracht er zijn meeste vakanties door, Juppé helemaal niet. Vooraleer we nu terugkomen op hoe beide mannen en hun moeizame samenwerking en gebrek aan inleving een rol speelden in het Rwandese drama, waarbij we steunen op de uitgebreide studie van de Angola-deskundige Jean-Pierre Cosse, willen we eerst stilstaan bij wat 'de Fransen zich moeten herinneren', zoals de ondertitel van een recente bijzonder degelijke studie luidt.

Journaliste Colette Braeckman van de Brusselse kwaliteitskrant *Le Soir* werd van in het begin gesteund door de Franse journalisten Benoît Collombat en David Servenay, toen zij beweerde dat er aanwijzingen waren dat Franse militairen, gekleed in Belgische uniformen, het vliegtuig van de Rwandese president zouden hebben neergehaald. Alle mogelijke getuigen in de buurt van het vliegveld werden vermoord in de eerste dagen na

de aanslag. Toch bleven hardnekkige geruchten bestaan dat volgens verschillende gelijklopende getuigenissen twee Franse militairen van de DAMI (*Détachement d'assistance militaire à l'instruction*) het vliegtuig van president Habyarimana en zijn Burundese kollega Ntaryamira zouden hebben neergehaald.

Beide presidenten werden gedood. Hun vliegtuig zou zijn neergehaald door een draagbare SAM-raket van Sovjetmakelij, allicht uit Irak afkomstig. Rwandese militairen zijn niet opgeleid voor dat soort wapens. Onmiddellijk na de aanslag zouden de daders het militair kamp verlaten hebben, in uniformen van het Belgische leger. Sinds enige tijd waren een aantal Belgische uniformen, door de VN-blauwhelmen naar de wasserij van het hotel Méridien gebracht, verdwenen. De Franse militairen zouden er goed voor gezorgd hebben dat twee soldaten van de Rwandese nationale wacht hun Belgisch uniform opmerkten. Zo zou meteen het gerucht verspreid worden dat België verantwoordelijk was voor de aanslag op Habyarimana.

Jacky Héraud was de piloot van het vliegtuig en kwam ook om. Zijn zoon wilde weten wie de moordenaar was en zijn klacht lag aan de basis van het onderzoek van rechter Bruguière. Die maakte naam als anti-terrorisme specialist op Corsica, maakte jacht op Carlos en deed onderzoek naar andere bekende 'affaires' waarbij hij zowel met Pasqua, Chevènement als Sarkozy op binnenlandse zaken goede banden smeedde. President Paul Kagame werd door die onderzoeks-rechter verantwoordelijk gesteld voor de dood van zijn presidentiële voorganger en de bemanning van diens vliegtuig. Dat de Franse politieke elite dit onderzoek en de boeken hierover met argusogen volgt hoeft niet te verbazen. Mist spuiten is daarbij een bewuste strategie. De weduwe van Héraud werd samen met die van Habyarimana overgevlogen naar Parijs.

Waarom wilden de extremisten van het regime zelf, de dood van Habyarimana? Radicale Hutu Power aanhangers verweten hem dat hij plooidde voor de internationale druk, met name vanuit

België, en een regeling aanvaardde met het Rwandees Patriottisch Front en de wettelijke oppositie in Kigali. Op het ogenblik van de aanslag kwam Habyarimana terug uit Dar es Salaam, in Tanzanië, waar hij de akkoorden van Arusha had getekend. Bij zijn terugkeer in Kigali moest de president in een toespraak de vorming van een overgangs-regering aankondigen met verschillende leden van het FPR en de oppositie. Deze akkoorden waren in de ogen van België noodzakelijk geworden om het regime te redden dat sinds het FPR in 1990 de gewapende strijd was begonnen, ernstig in het gedrang was gekomen en niet meer overeind kon blijven.

België hoopte het regime deels in stand te houden door het FPR tot samenwerking met het regime van Habyarimana te brengen. Frankrijk koos voor on-dubbelzinnige militaire steun aan het oude regime. Om de 'kapitulatie' te verhinderen zou het Frans leger tot en met de moord op de president zijn gegaan. Toppunt van cynisme: de avond van de moord stelde de Franse minister van Buitenlandse Zaken, Alain Juppé, voor een interventiemacht op de been te brengen. Dit standpunt werd ingenomen na een beperkte ministerraad waar Mitterrand aanwezig was. Artsen Zonder Grenzen Frankrijk verklaarde zich eveneens voorstander hiervan. De stellingen van Braeckman over de verregaande Franse verantwoordelijkheid zijn nu door de twee Franse onderzoekers in een breder historisch kader geplaatst. Collombat werkt voor France Inter, Servenay doceert journalistiek in Rijsel. Laatstgenoemde zocht in een eerdere publicatie in de guerrilla en contra-guerrilla van de vroeger jaren zestig, toen de Belgen vanuit Rwanda de Congolese opstandelingen bestreden, de wortels van de genocidaire logica. Zo ontketende Kayibanda in 1964 al een 'discrete genocide' volgens hen. De Franse militaire doctrine was wat ook de Rwandese militairen in hun opleiding meekregen en uiteindelijk toepasten in de jaren 1990-1994. Daarom zijn niet enkel sommige plannenmakers en uitvoerders, maar volgens deze auteurs ook de intellectuele oorzaken van de Rwandese genocide aan de oevers van de Seine te vinden.

Het onderzoek in december 2012 van de rechters Trévidic en Poux schetste de geschiedenis van DAMI en de centrale rol die adviseur en zoon van de president Jean Christophe Mitterrand en de 'socialistische Foccard' ex-kapitein Paul Barril speelden. Franse diplomaten en Belgische inlichtingendiensten waarschuwden en wisten wat er zou gebeuren, maar president Mitterrand vroeg retorisch in juli 1994: 'Werd de wereld op 7 april soms wakker in het bewustzijn van een nieuwe genocide?' In militaire archieven vonden de auteurs meer medewerking dan in politieke of diplomatieke, hoewel zij ook konden rekenen op belangwekkende getuigenissen van o.a. oud-premier Balladur. Voor Mitterrand betrof het een agressie van Oeganda en zijn 'Tutsi-president' tegen Rwanda en had Frankrijk het recht tussenbeide te komen. De auteurs spreken zich met name uit over de financiering van radio mile collines, de aanslag zelf, de wapenaankopen door Félicien Kabuga, nog steeds voortvluchtig, en de betrokkenheid van de Zwitserse USB bank. Zij schetsen een politieke en intellectuele voorgeschiedenis die de stellingen van Colette Braeckman aannemelijk maken.

Vergiffenis vragen, stelt H. Arendt, is niet meer dan afzien van wraak. Laten we dus aan het pardon van Verhofstadt, Juppé en anderen niet te veel aandacht geven. In 1998 getuigde Juppé voor het Franse parlement dat na de dood van de president en 'het vertrek' zoals hij het letterlijk noemde van de gematigde Hutu's, hun dood dus, de Franse ambassadeur aanwezig was toen de nieuwe regering van Bagasora, Kabuga en andere extremisten voor het eerst bijeen kwam. Socialist Pierre Joxe getuigde dat een Franse ambassadeur op dat moment bijna als een koloniale gouverneur optrad en dat lag zelfs vast in de samenwerkingsakkoorden. Het is dus van groot belang de juiste details te kennen van de rol van François Mitterrand en Alain Juppé in de zomer van 1994.

Terwijl Willy "Claës" zoals Cosse hem consequent noemt, het lijkt wel een samentrekking van Coëme en Claes..., aandringt op versterking van het VN-

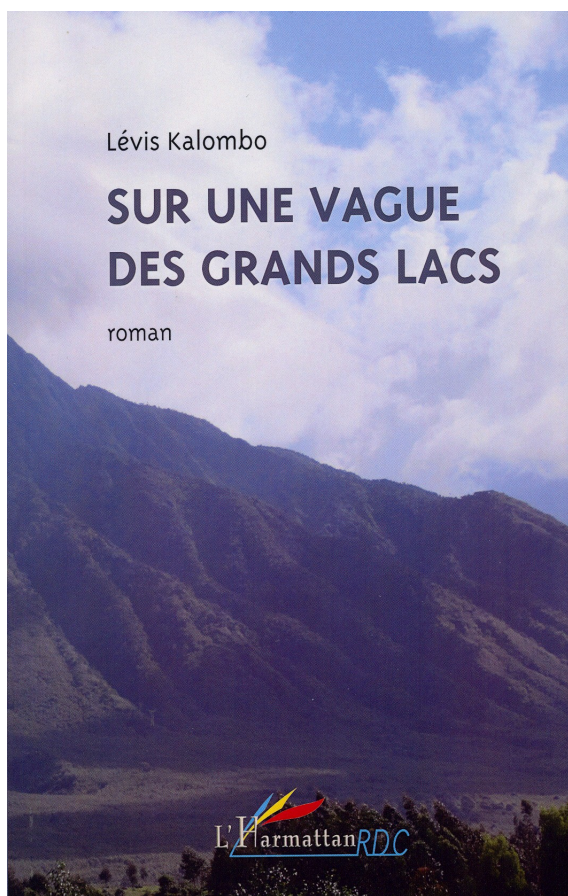
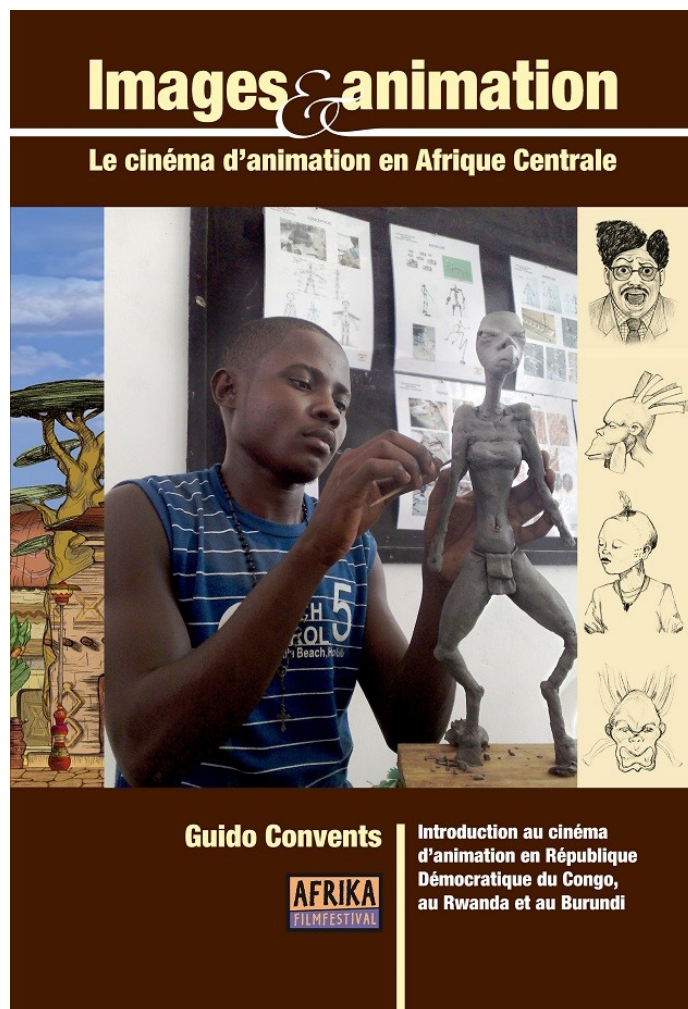
mandaat om "nieuwe bloedbaden" te voorkomen, weigert Frankrijk in de VN dit voorstel te steunen, hierin aangemoedigd door de Amerikanen. Daarom vangt "Claës" bot bij Boutros-Ghali op zijn voorstel de presidentiële garde te ontwapenen. De Franse generaal Christian Quesnot stelt ter plekke vast dat enkel ontwapening van die garde én het FPR genocide kon voorkomen. Ondanks de "krenkende" opmerkingen van laatstgenoemde aan het adres van VN-bevelhebber Dallaire, lijkt het er dus wel op dat, om het nu maar eens in RTLM-bewoordingen te formuleren, blanke bevelhebbers ter plekke bereid waren een staakt-het-doden op te leggen maar vooral de Franse en Amerikaanse regeringen een verpletterende verantwoordelijkheid droegen om dit scenario te dwarsbomen.... Van je vrienden moet je het hebben. Wat Attali over Mitterrand zei, dat genocide voor hem een normaal neveneffect van oorlog is, krijgt in dit licht wel een heel erg sinistere bijklank.

Op de literaire avond ter herdenking van de genocide op 10 april in de Bozar gaf Véronique Tadjo volgende beschouwing die hierop aansluit: "De moord op de tien (Belgische soldaten) was – voor alle duidelijkheid – een vreselijke misdaad. Ik merk zelf ook de tendens om het internationale nieuws steeds meer te bekijken vanuit een lokale binnenlandse bril. Wat vond die en die Belg of Fransman over de gebeurtenissen? Welke impact had dat op hem of haar? Het lijkt wel of men de lokale bevolking in Rwanda en Afrika niet vertrouwt. Alleen Belgen kunnen blijkbaar objectief zijn. Ondertussen blijven al die verhalen van zoveel Afrikanen ongebruikt" (volledige tekst op <http://www.dewereldmorgen.be/artikel/2014/04/03/veronique-tadjo-in-rwanda-herkende-ik-mijn-eigen-land>).

NIEUW BOEK 'IMAGES ET ANIMATION' werd voorgesteld op 30 maart in Museum M.

Door Guido Huysmans

Vier jaar geleden al werd door de producenten Studio Malembe Maa (Kinshasa) en Productions des Grands Lacs (Bujumbura) met het Afrika Filmfestival een project opgezet om in Rwanda, Burundi en DR Congo talentrijke jongeren een goede opleiding in animatiefilm aan te bieden. Het project dat vanaf 2011 bekend werd als "Africu'Anim'Action" werd gefinancierd door ACP-Films. Een vijftigtal jongeren kon daardoor een gedegen opleiding volgen. Niet alleen werden er negen regisseurs gevormd maar ook scenaristen, storybook-samenstellers en diverse technici. Ervaren lesgevers garandeerden de kwaliteit van de opleiding. De rol van het AFF in het project was de cursisten een historisch cultureel overzicht aan te bieden waardoor ze hun werk in de lokale en internationale context konden situeren. Het AFF besloot dit overzicht onder de titel "*IMAGES & ANIMATION. Le cinéma d'animation en Afrique Centrale*" te publiceren omdat het een hulp kan zijn om het resultaat van de opleiding een ruimere bekendheid te geven. Deze animatiefilms staan prominent op onze affiche. Aansluitend hierbij heeft het als belangrijke taak de tien films internationaal bekend te maken. Bedoeling is dat het een basis vormt voor het lanceren van een nieuw project namelijk de verwezenlijking van de eerste speelfilm in stop motion animation van DR Congo. Het betreft hier de verfilming van het boek *Ngando* van Paul Lomami Tchibamba uit 1949, die als eerste Congolese roman erkend wordt. Overigens de schrijver was in de jaren dertig in Belgisch Congo als striptekenaar actief.

Lévis Kalombo, *Sur une vague des grands lacs*, L'Harmattan, 2013

Het is de geschiedenis van een mulat, Santos, kind van een Portugese vader en een Rwandese moeder. Op zeer jonge leeftijd verloor hij zijn beide ouders en werd grootgebracht bij zijn grootmoeder Rukundu die hem ver weg van Kigali bracht in de heuvels in de buurt van Gitarama.

Kort na het uitbreken van de genocide worden zijn neefjes vermoord en wordt ook hij gezocht door de Hutumilities omdat hij via zijn grootvader aan moeders zijde ook Tutsibloed heeft. Hij neemt eerst zijn toevlucht bij een zekere mevrouw Desmet, een Belgische erfgename van oude kolonisatoren die in de streek een boerderij heeft en waar reeds een twintigtal Tutsi's zich hebben verschanst. Daarna wordt hij opgevangen door een gematigde Hutu-advocaat die dit met de dood heeft moeten bekopen.

Maar intussen wint de rebellie terrein tot in het Noorden van het land en de Hutu's nemen massaal de vlucht naar Congo. Santos komt aldus ook in de vluchtelingenkampen terecht met de stoet van ellende en kwellingen die ermee gepaard gaat. Later maakt hij zonder het te willen deel uit van het Rwandese leger die de macht in RDC omver werpt en strijdt hij mee in de oorlog in Congo.

Aldus is hij onvrijwillig, naargelang van de omstandigheden, medestander of tegenstander van belangen en machten die zich tegen elkaar afzetten. In die zin is de titel van het boek welsprekend want de mens die door de auteur wordt beschreven wordt meegevoerd door een golf waar tegen hij niet opgewassen lijkt.

De auteur, Lévis Kamombo, is een Congolees. Dokter van beroep, actief in een hospitaal van West-Kasaï.

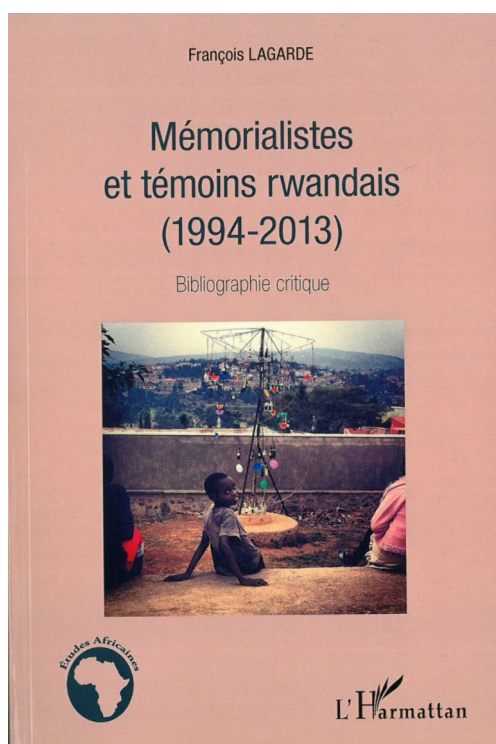
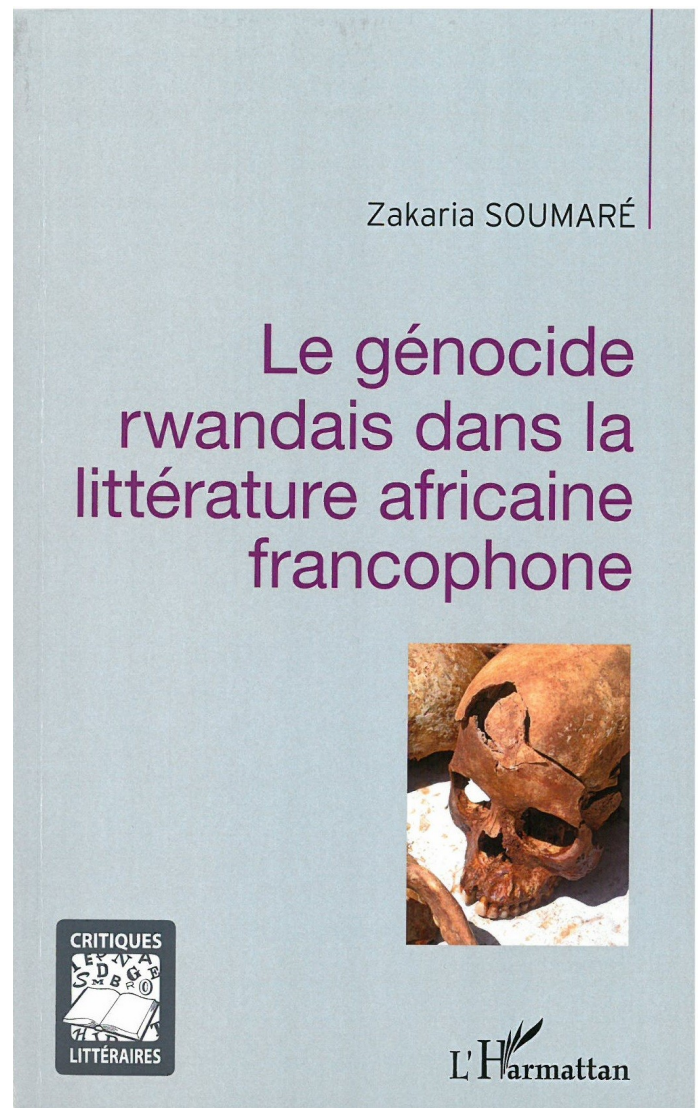
FRANÇOIS LAGARDE, *Mémorialistes et témoins rwandais (1994 –2013)- Bibliographie critique*, L'Harmattan 2013

Het is de bedoeling van de auteur alle getuigenissen van Rwandezers over het geweld in Rwanda en Congo sinds 1994 tot 2013, die zowel in in het Frans en in het Engels gepubliceerd zijn, voor te stellen en te bespreken. De beschreven periode behelst dus de inval in Rwanda, de genocide, de exodus en de oorlog in Congo.

Merkwaardig is dat zowel de getuigenissen van de overlevenden van de genocide als van de vluchtelingenkampen in Congo zijn opgenomen. Heel wat boeken die we in onze nummers besproken hebben komen hier aan bod, maar ook vele andere.

Uiteraard zijn de getuigenissen niet allemaal even geloofwaardig. Soms wordt afgeweken van de werkelijkheid door de verbeelding, soms wordt een getuige gemanipuleerd. De auteur is zich daar ook bijzonder goed van bewust en hij neemt vaak afstand van wat wordt gezegd. Niettegenstaande de mogelijke contradicties, verwarringen, toevoegingen of weglatingen, kan de lezer met een kritische geest heel wat kennis opdoen over deze troebele periode. De visies die voorkomen in dit boek zijn soms diametraal tegenstrijdig, maar precies daardoor kan men zich een beeld vormen over de complexiteit van het Rwandese drama.

ZAKARIA SOUMARE, *Lé génocide rwandais dans la littérature africaine francophone*, L'Harmattan, 2013

Vier jaar na de genocide van 1994 waar ongeveer 1 miljoen mensen om het leven kwamen, zijn een tiental Afrikaanse schrijvers naar het land vertrokken in het kader van het project «Rwanda, écrire par devoir de mémoire» (schrijven over de genocide vanuit het plichtsbesef dat het een opdracht is om er voor te zorgen dat zo'n drama nooit meer mogelijk wordt). De auteurs wilden met hun eigen ogen de beenderen van de slachtoffers van de misdaden ter plaatse zien, de overleden ontmoeten en de plaatsen verkennen om getuigenissen over het drama te kunnen schrijven. Aldus is de literatuur over de genocide van de Tutsi's ontstaan.

In dit werk analyseert de schrijver Zakaria SOUMARE de geproduceerde teksten en wijst vooral op de verschillende narratieve technieken die werden gebruikt. Hij vertrekt daarbij van de traditie van de getuigenis van de Franstalige Afrikaanse literatuur van 1920 tot 2000.

De auteur slaagt erin te tonen hoe de schrijvers van de bestudeerde werken hun moeilijke opdracht hebben kunnen uitvoeren om het onbeschrijflijke leed van de slachtoffers van de genocide te verwoorden. Zijn opdracht zou echter pas een echt positieve weerklank krijgen als zijn boek aanleiding zou geven tot het ontdekken en lezen van de getuigenissen zelf. Wat wij ten stelligste aanraden. De lijst ervan is terug te vinden op de pagina's 22 en 23 van het boek.

WORD LID VAN UMUBANO

In overeenstemming met onze statuten, moet wie lid wenst te worden van onze VZW een aanvraag richten tot het bestuur en jaarlijks lidgeld betalen.

U kunt lid worden door **€ 20** over te schrijven op de rekening nr. 068-2406576-33 met vermelding AANVRAAG LIDMAATSCHAP. Vul ook uw NAAM, VOORNAAM en ADRES in.

Vanaf een gift van € 100 wordt u **erelid** en dan wordt uw naam toegevoegd aan de lijst van de ereleden op onze website: **www.umubano.be**

BERICHT AAN DE LEZERS—AVIS AUX LECTEURS

UMUBANO Nieuwsbrief verschijnt tweemaal per jaar. U kunt hem downloaden van het internet.

Redactiecomité: Jeannick Vangansbeke, Lorrie Vandeginste, Bert Sagaert en Jean-Pierre Roobrouck. Foto's: Umubano, tenzij anders vermeld. Verantwoordelijke uitgever: Jean-Pierre Roobrouck.

*E-mail: Jean-Pierre.Roobrouck@telenet.be
De inhoud van de gepubliceerde artikels geeft niet noodzakelijk de opinie weer van de Vlaams-Rwandese Vereniging Umubano vzw-ngo. Les articles n'engagent que leurs auteurs.*

Inhoud - Sommaire

Woord Vooraf – Editorial, p.p. 2-3

Ontwikkelingssamenwerking – Coopération au développement:

- Vrouwen uit de armoede krijgen is DUTERIMBE-RE's voornaamste missie, door Mukeshimana Dativa, Uitvoerend Secretaris, pp. 4-7
- De mentale gezondheid in de Rwandese gemeenschap. Een stand van zaken, door: Bert Sagaert, VRV Umubano, pp. 8-9
- Waregem: project Kisaro, p. 9

Getuigenissen — Témoignages

- Het Rwandese woord *jenocide*. Over herdenken, zwijgen en huwelijksfeesten, door Koen Peeters, pp. 10-12
- Rwanda, twintig jaar later: herinneringen en overpeinzingen" - Bijdrage van Johan Swinnen, voormalig ambassadeur te Kigali (90-94), pp. 13 –14
- La Renaissance du Rwanda de ses cendres - Vision 2020 : un programme national transformationnel 10 Juin, 2014, Faustin MUSARE, Premier Conseiller, Ambassade du Rwanda à Bruxelles, pp. 15-16
- *De Rwandese vrouw in zeven mözaïeksteenjes*, door Karin Daniëls, p. 17
- *De vrouw in Rwanda*, door Mgr Alexis Habiyaambere, p. 18
- De projecten van de zusters van Lendeledede ten voordele van de vrouw, door Zuster Lébia Mukasensiyo, p. 18

Cultuur — Culture

Nieuwe Rwandese films, door Guido Huysmans, directeur Afrika Filmfestival, pp. 19-21

Publicaties — Publications

- **Benoît Collombat, David Servenay**, *Au nom de la France: guerres secrètes au Rwanda*, Paris, La Découverte, 2014, pp. 22-24
Jean-Pierre Cosse, Alain Juppé et le Rwanda, Paris, L'Harmattan, 2014, pp. 22-24
Commentaar door Jeannick Vangansbeke, pp. 22– 24
- **Guido Convents'** Nieuw boek *'Images & animation'* werd voorgesteld op 30 maart in Museum M., door Guido Huysmans, p. 25
- **Lévis Kalombo**, *Sur une vague des grands lacs*, L'Harmattan, 2013, p. 25
- **FRANÇOIS LAGARDE**, *Mémorialistes et témoins rwandais (1994–2013)* - Bibliographie critique, L'Harmattan 2013, p. 26
- **ZAKARIA SOUMARE**, *Le génocide rwandais dans la littérature africaine francophone*, L'Harmattan, 2013, p. 26

Esquisse d'Ubutore

La joie d'être Rwandais

Foto: : **ESQUISSE D'UBUTORE** Nadine Uwampayizina & Patrick Lefebvre / Production Imitoma Films, zie p. 20

www.umubano.be